

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

Економічний факультет

ПОГОДЖЕНО

Декан факультету (Директор ННІ)

Економічний факультет

(назва факультету (ННІ))

Андрій МУЗИЧЕНКО

(підпис)

(ім'я ПРІЗВИЩЕ)

“ ” листопада 2025р.

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри

Кафедра банківської справи та страхування

(назва кафедри)

Вікторія КОСТЮК

(підпис)

(ім'я ПРІЗВИЩЕ)

“24” листопада 2025 р.

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: «Організація протидії фінансовим правопорушенням»

Спеціальність

072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»

(код і найменування)

Освітня програма

Фінанси і кредит

(назва)

Орієнтація освітньої програми

освітньо-професійна

(освітньо-професійна або освітньо-наукова)

Гарант освітньої програми

(науковий ступінь та вчене звання)

(підпис)

Лідія АВРАМЧУК

(ім'я ПРІЗВИЩЕ)

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи

(науковий ступінь та вчене звання)

(підпис)

Вікторія КОСТЮК

(ім'я ПРІЗВИЩЕ)

Виконав

(підпис)

Віталій ДМИТРЕНКО

(ім'я ПРІЗВИЩЕ здобувача)

КИЇВ – 2025

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

Економічний факультет

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

Кафедра банківської справи та страхування

К.Е.Н., доц _____ Вікторія КОСТЮК

(науковий ступінь, вчене звання) (підпис)

(ім'я ПРИЗВИЩЕ)

“23” жовтня 2024 року

ЗАВДАННЯ

ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧУ

Дмитренку Віталію Павловичу

(прізвище, ім'я, по батькові)

Спеціальність

072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»

Освітня програма

Фінанси і кредит

(назва)

Орієнтація освітньої програми

освітньо-професійна

(освітньо-професійна або освітньо-наукова)

Тема магістерської кваліфікаційної роботи: «Організація протидії фінансовим правопорушенням» затверджена наказом від “16” жовтня 2024 р. №1854 «С»

Термін подання завершеної роботи на кафедру “24” листопада 2025 р.

(рік, місяць, число)

Вихідні дані до магістерської кваліфікаційної роботи: статистика поширених фінансових правопорушень у банківській, страховій та фондовій сферах, періодична та наукова література вітчизняних і зарубіжних вчених; нормативно-правова база, електронні ресурси мережі Internet.

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

- Теоретичні аспекти та економічний зміст фінансових правопорушень.
- Організація протидії фінансовим правопорушенням у сфері фінансів, банків, страхування та ринків капіталу.
- Удосконалення механізмів протидії фінансовим правопорушенням у фінансовому секторі України.

Дата видачі завдання “23” жовтня 2024р.

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи _____

(підпис)

Вікторія КОСТЮК

(ім'я ПРИЗВИЩЕ)

Завдання прийняв до виконання _____

(підпис)

Віталій ДМИТРЕНКО

(ім'я ПРИЗВИЩЕ)

РЕФЕРАТ

Магістерська робота на тему «Організація протидії фінансовим правопорушенням» складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 79 сторінок, містить 6 таблиць, 4 рисунки і 64 джерела літератури.

У сучасних умовах трансформації фінансової системи України питання організації протидії фінансовим правопорушенням набуває особливої актуальності. Фінансові правопорушення створюють суттєві ризики для економічної безпеки держави, негативно впливають на стабільність фінансових ринків, знижують довіру інвесторів і громадян до фінансових інституцій.

У першому розділі роботи розглянуто теоретичні та економічні аспекти фінансових правопорушень, визначено їх економічну природу та класифікацію, проаналізовано вразливі сектори фінансової системи України та охарактеризовано нормативно-правове забезпечення протидії порушенням.

У другому розділі досліджено організацію протидії фінансовим правопорушенням у сфері фінансів, банківської діяльності, страхування та ринків капіталу, розглянуто роль фінансових інституцій та державних органів, а також методи виявлення та документування правопорушень.

У третьому розділі проведено статистичний аналіз поширених фінансових правопорушень, обґрунтовано використання цифрових технологій, включаючи Big Data, AML-системи та штучний інтелект, а також запропоновано шляхи удосконалення внутрішніх систем контролю та комплаєнсу фінансових установ.

Результати дослідження підтверджують необхідність системного підходу до організації протидії фінансовим правопорушенням, що забезпечує підвищення ефективності фінансового контролю, зміцнення фінансової безпеки держави та зниження ризиків у фінансовому секторі.

Ключові слова: фінансова система, фінансові правопорушення, фінансовий контроль, банківська діяльність, страхування, ринки капіталу, цифрові технології, комплаєнс.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ТА ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ ФІНАНСОВИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ.....	8
1.1. Економічна природа та класифікація фінансових правопорушень.....	8
1.2. Фінансова система України та вразливість її секторів до правопорушень...16	
1.3. Нормативно-правове забезпечення протидії фінансовим правопорушенням.....	30
Висновок по розділу 1.....	34
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОТИДІЇ ФІНАНСОВИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ ФІНАНСІВ, БАНКІВ, СТРАХУВАННЯ ТА РИНКІВ КАПІТАЛУ....	37
2.1. Роль фінансових інституцій у запобіганні правопорушенням.....	37
2.2. Діяльність державних органів у сфері фінансового контролю.....	42
2.3. Методи виявлення та документування фінансових правопорушень.....	46
Висновок по розділу 2.....	53
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ПРОТИДІЇ ФІНАНСОВИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У ФІНАНСОВОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ.....	55
3.1. Статистичний аналіз поширених фінансових правопорушень у банківській, страховій та фондовій сферах.....	55
3.2. Використання цифрових технологій у протидії фінансовим порушенням...57	
3.3. Удосконалення внутрішніх систем контролю та комплаєнсу фінансових установ.....	62
Висновок по розділу 3.....	66
ВИСНОВОК.....	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	72

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасних умовах трансформації фінансової системи України питання організації протидії фінансовим правопорушенням набуває особливої ваги. Фінансові правопорушення – це складний соціально-економічний феномен, що охоплює порушення у сферах банківської діяльності, страхування, оподаткування, операцій на ринках капіталу та діяльності небанківських фінансових установ. Вони створюють суттєві ризики для економічної безпеки держави, негативно впливають на стабільність фінансових ринків, знижують довіру інвесторів і громадян до фінансових інституцій. Особливої актуальності ця проблема набуває в умовах воєнного стану, коли посилюються ризики фінансового шахрайства, зловживань у сфері державних фінансів, тінізації економіки, а також збільшується потреба у зміцненні системи фінансового контролю та моніторингу.

Питання протидії фінансовим правопорушенням висвітлювалися у працях багатьох вітчизняних та зарубіжних дослідників, серед яких: Л. Г. Андросович, Л. М. Богріновцева, О. С. Бондарук, Г. С. Буга, З. М. Будько, В. В. Василевич, О. П. Гетьманець, М. В. Дідковська-Бідюк, О. В. Драган, А. С. Кисельов, О. Г. Колб, Р. О. Колб, О. Г. Кошовий, І. Г. Луценко, В. П. Нагребельний, Ю. В. Оніщик, Н. Ю. Онищук, С. В. Панова, І. М. Парасій-Вергуненко, Ю. В. Піпко, Н. В. Шевченко та інші. Втім, попри значний науковий інтерес, у науковому середовищі досі відсутня єдність щодо класифікації фінансових правопорушень, систематизації механізмів їх виявлення та оцінювання ефективності протидії. Також недостатньо комплексно досліджено роль цифрових інструментів та інноваційних ризик-орієнтованих підходів, що зумовлює потребу в подальшому науковому осмисленні проблематики.

Вибір теми дослідження зумовлений необхідністю проведення системного аналізу організаційних механізмів протидії фінансовим правопорушенням у секторах фінансів, банківської діяльності, страхування та ринків капіталу, а

також розроблення практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності фінансового контролю в Україні.

Метою дипломної роботи є комплексне дослідження теоретичних, нормативно-правових, організаційних та технологічних засад протидії фінансовим правопорушенням, а також розроблення практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізмів виявлення, запобігання та документування таких правопорушень у фінансовому секторі України.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі **завдання**:

- розкрити економічну сутність та класифікацію фінансових правопорушень;
- визначити вразливі сегменти фінансової системи України до правопорушень;
- охарактеризувати нормативно-правове забезпечення у сфері протидії фінансовим правопорушенням;
- проаналізувати роль банків, страхових компаній, фондових бірж, НКЦПФР та інших установ у запобіганні порушенням;
- дослідити діяльність державних органів (БЕБ, НБУ, ДПС, Держаудитслужба, Держфінмоніторинг) у сфері фінансового контролю;
- вивчити методи виявлення, моніторингу та документування фінансових правопорушень;
- провести статистичний аналіз поширених фінансових порушень у банківській, страховій та фондовій сферах;
- обґрунтувати доцільність використання цифрових технологій, включаючи Big Data, AML-системи та штучний інтелект;
- запропонувати шляхи вдосконалення внутрішніх систем контролю й комплаєнсу фінансових установ.

Об'єктом дослідження є система протидії фінансовим правопорушенням у фінансовому секторі України.

Предметом дослідження виступають теоретичні, методичні та практичні засади організації протидії фінансовим правопорушенням у сферах фінансів, банківської діяльності, страхування та ринків капіталу.

Методи дослідження. У процесі виконання дипломної роботи використано сукупність загальнонаукових та спеціальних методів: аналіз і синтез, індукція та дедукція, порівняння, економіко-статистичні методи (структурний, порівняльний, динамічний аналіз), методи контент-аналізу нормативно-правових документів, логіко-узагальнюючі методи, а також елементи економічного моделювання.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в уточненні підходів до класифікації фінансових правопорушень, розширенні методичних засад їх виявлення та документування, обґрунтуванні використання інноваційних цифрових технологій у фінансовому моніторингу та підвищенні ефективності внутрішніх систем контролю у фінансових установах.

Теоретичне значення роботи полягає у поглибленні наукових уявлень про економічну природу фінансових правопорушень, механізми їх виникнення та інституційні умови організації протидії у фінансовому секторі.

Практична значущість результатів полягає у можливості застосування запропонованих рекомендацій фінансовими установами, державними органами та суб'єктами фінансового моніторингу для підвищення ефективності протидії фінансовим правопорушенням та зміцнення фінансової безпеки держави.

Структура магістерської роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи становить 79 сторінок, містить 6 таблиць, 4 рисунків і 64 джерела літератури.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ТА ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ ФІНАНСОВИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

1.1. Економічна природа та класифікація фінансових правопорушень

Фінансові правопорушення є однією з ключових проблем сучасної економіки, оскільки вони безпосередньо впливають на ефективність функціонування фінансової системи держави, стабільність бюджетних відносин та прозорість економічних процесів. Економічна природа таких правопорушень полягає у порушенні встановленого державою фінансового порядку, що створює загрозу фінансовій безпеці, сприяє тінізації економіки та підриває механізми ринкової конкуренції. Наукове дослідження фінансових правопорушень передбачає не лише визначення їх ознак і форм, а й систематизацію через класифікацію за різними критеріями, що дозволяє оцінити масштаб проблеми та розробити ефективні методи протидії. Актуальність теми зумовлена необхідністю удосконалення правового та організаційного механізму контролю за фінансовою дисципліною та підвищення рівня фінансової безпеки держави.

Фінансові правопорушення зазвичай виникають у сферах податкового [1, с. 84], бюджетного та валютного регулювання [2, с. 23]. Зокрема, Л. Г. Уртаєва підкреслює доцільність розглядати фінансове правопорушення «як окрему підставу для застосування заходів фінансової відповідальності, пояснюючи це, перш за все, існуванням спеціальної правової галузі – фінансового права. На думку дослідниці, ознакою самостійності будь-якої галузі права є наявність власного механізму примусу. У сфері фінансового права такий механізм реалізується через систему нормативних актів, що визначають порядок здійснення фінансової діяльності» [3, с. 103].

За твердженням В. Нагребельного, фінансове правопорушення виступає «фактичним підґрунтям для застосування фінансово-правової відповідальності, що обумовлює його характеристику як сукупності об'єктивних і суб'єктивних ознак, які разом формують склад фінансового правопорушення» [4, с. 44]. У свою

чергу, Гетманець О. П. пропонує розуміти фінансове правопорушення як «протиправне і винне діяння – дія чи бездіяльність – окремого чи колективного суб'єкта правовідносин у сфері фінансової діяльності держави або органів місцевого самоврядування, за яке законодавство передбачає фінансову відповідальність у вигляді фінансових санкцій» [5, с. 127].

Ю. В. Оніщик пропонує розглядати фінансове правопорушення у двох значеннях – вузькому та широкому. У «вузькому розумінні воно визначається як суспільно шкідливе, протиправне та винне діяння дієздатного суб'єкта, яке порушує встановлений правовими нормами порядок формування, розподілу та використання публічних фондів коштів і за яке законодавство передбачає фінансову відповідальність. У широкому значенні фінансове правопорушення охоплює аналогічне діяння, проте за його вчинення передбачена не лише фінансова, а й адміністративна або кримінальна відповідальність» [13, с. 10].

За словами О. С. Зайця, правопорушення у фінансовій сфері є складним явищем, що охоплює різні їх види. Критеріями їх класифікації виступають: «ступінь суспільної небезпеки та розмір заподіяної шкоди (адміністративні правопорушення, злочини, цивільно-правові правопорушення, дисциплінарні та фінансові правопорушення); тип юридичної відповідальності (кримінальна, адміністративна, цивільно-правова, дисциплінарна, фінансова); а також об'єкт фінансової діяльності (бюджетні, податкові, банківські, валютні правопорушення, а також порушення у сфері загальнообов'язкового державного пенсійного та соціального страхування)» [14, с. 15].

Ю. В. Піпко трактує фінансове правопорушення як «суспільно небезпечне, протиправне і винне діяння, вчинене дієздатною особою, яке порушує встановлену законодавством фінансову дисципліну та за яке передбачена адміністративна або кримінальна відповідальність, а також застосування фінансових санкцій (штрафів) і/або пені» [15, с. 145].

А. Крижановський дійшов висновку, що «сучасна вітчизняна доктрина у сфері фінансових правопорушень розвивається у двох основних напрямках: по-перше, як підстава для застосування фінансово-правової відповідальності, а по-

друге, як самостійний інститут фінансового права. Автор виділяє ключові підходи до визначення фінансових правопорушень: 1) функціональний, що розглядає фінансове правопорушення як підставу фінансово-правової відповідальності; 2) перехідний, де фінансове правопорушення є водночас підставою фінансової відповідальності та окремим діянням; 3) адміністративно-діалектичний, за яким фінансове правопорушення слугує підставою адміністративної відповідальності; 4) інтеграційний, що поєднує функціональний підхід і визнає фінансові правопорушення підставою для кримінальної, цивільної, адміністративної та інших видів відповідальності; 5) підхід, який визначає фінансові правопорушення як самостійний вид правопорушень» [6, с. 273].

Щодо нормативного закріплення терміну «фінансове правопорушення», його визначення раніше наводили у ряді нормативно-правових актів, які на сьогодні втратили чинність. Зокрема, в Інструкції про порядок проведення ревізій і перевірок Державною контрольно-ревізійною службою України, затвердженій наказом Головного контрольно-ревізійного управління України від 03.10.1997 р. № 121, фінансове правопорушення визначалось як дія або бездіяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання будь-яких форм власності, об'єднань громадян, посадових осіб, громадян України та іноземців, що призвела до порушення фінансово-правових норм. Аналогічне визначення містила Інструкція про порядок проведення контрольних заходів контрольно-ревізійним сектором Державної судової адміністрації України, затверджена наказом Державної судової адміністрації України від 04.02.2005 р. № 11, де фінансове правопорушення трактувалося як дія або бездіяльність посадових осіб судів загальної юрисдикції, територіальних управлінь ДСА та підприємств і організацій, підпорядкованих Державній судовій адміністрації, що спричинила невиконання фінансово-правових норм [7].

Враховуючи відсутність чіткого визначення категорії «фінансове правопорушення» в чинних нормативно-правових актах, доцільно розуміти цей

термін як протиправне, суспільно шкідливе або небезпечне діяння, що порушує норми фінансового законодавства та тягне за собою юридичну відповідальність. Слід зазначити, що підставою для виділення фінансового правопорушення як самостійного виду правопорушень виступає, передусім, специфіка фінансових правовідносин, що стають об'єктом порушення. До основних ознак фінансового правопорушення можна «віднести: 1) його прояв у формі конкретного діяння, тобто дії або бездіяльності; 2) суспільно шкідливий та небезпечний характер; 3) протиправність, що полягає у порушенні норм фінансового законодавства та посяганні на фінансові інтереси держави; 4) наявність передбаченої законом юридичної відповідальності за вчинення такого діяння» [3, с. 104].

Що стосується видової характеристики фінансового правопорушення, для цілей класифікації їх за видами слід виходити з таких положень: а) «фінансові правовідносини являють собою суспільні відносини, урегульовані нормами фінансового права, учасники яких мають суб'єктивні права та юридичні обов'язки щодо формування, розподілу (перерозподілу) і використання коштів публічних грошових фондів; б) фінансові правовідносини можна класифікувати за матеріальним змістом на такі види: бюджетні, податкові, правовідносини у сфері державного кредиту та боргу, правовідносини щодо формування, розподілу та використання коштів позабюджетних соціальних фондів, банківські правовідносини, правовідносини у сфері грошового обігу та розрахунків, правовідносини у сфері валютного регулювання та контролю тощо. Вказані положення закріплені у відповідному законодавстві України. Так, у Податковому кодексі України податкове правопорушення визначається як «протиправне, винне (у випадках, прямо передбачених цим Кодексом) діяння (дія чи бездіяльність) платника податку (включно з особами, прирівняними до нього), контролюючих органів та/або їх посадових (службових) осіб, інших суб'єктів у випадках, прямо передбачених цим Кодексом» (ст. 109.1)» [8].

Одним із можливих критеріїв класифікації фінансових правопорушень у законодавстві є вид юридичної відповідальності, до якої притягається суб'єкт. Зокрема, «це: 1) фінансові правопорушення, за які передбачена адміністративна

відповідальність; 2) фінансові правопорушення, за які передбачена кримінальна відповідальність. Що стосується адміністративної відповідальності, то вона регламентується Кодексом України про адміністративні правопорушення, зокрема положеннями Глави 12 «Адміністративні правопорушення в галузі торгівлі, громадського харчування, сфери послуг, фінансів та підприємницької діяльності». Об'єкт, що охороняється адміністративним правом, є досить широким і включає фінансові адміністративні правопорушення, серед яких: порушення правил здійснення валютних операцій (ст. 162); порушення порядку проведення валютних операцій (ст. 162-1); розміщення цінних паперів без реєстрації випуску або порушення порядку їх емісії (ст. 163); порушення порядку ведення податкового обліку та надання аудиторських висновків (ст. 163-1); ненадання документів, передбачених законодавством про депозитарну систему України (ст. 163-6); порушення порядку оприлюднення фінансової або консолідованої фінансової звітності (ст. 163-16); порушення законодавства у фінансовій сфері (ст. 164-2) тощо» [9].

Кримінальна відповідальність за фінансові правопорушення регламентується Кримінальним кодексом України, зокрема Розділом VII «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності», який передбачає такі «види фінансових правопорушень: виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання або ввезення в Україну з метою використання або збуту підроблених грошей, державних цінних паперів у паперовій формі, білетів державної лотереї, акцизних марок або голографічних захисних елементів (ст. 199); незаконні дії з документами на перекази, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима та обладнанням для їх виготовлення (ст. 200); нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету або надання кредитів без визначених бюджетом призначень чи з їх перевищенням (ст. 210); ухилення від сплати податків, зборів та обов'язкових платежів (ст. 212)» тощо [10].

Слід звернути увагу на використання у формулюванні назви Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання фінансовим правопорушенням, забезпечення ефективного використання бюджетних коштів, державного і комунального майна» словосполучення «фінансові правопорушення» [11] із одночасною посилальною вказівкою на положення Закону України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб». Такий вибір назви є, априорі, некоректним. Зокрема, відповідно до Закону України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб», «фінансові відносини за участі суб'єктів господарювання, що виникають у процесі формування та контролю виконання бюджетів усіх рівнів, не підпадають під регулювання господарського законодавства». Крім того, хоча в Главі 2 виділено «Основні напрями та форми участі держави і місцевого самоврядування у сфері господарювання» [12], вони лише характеризують окремі прояви діяльності держави через уповноважені суб'єкти і створюють умови для здійснення фінансової діяльності, не визначаючи її як предмет господарського регулювання.

Так, з оглядом на вище окреслене, таблиця 1.1 відображає систематизовану класифікацію фінансових правопорушень за основними критеріями, що дозволяє всебічно охарактеризувати їх природу, зміст та економічну спрямованість. Перший критерій – сфера вчинення – охоплює найбільш поширені групи фінансових правопорушень: податкові, бюджетні, валютні, банківські, інвестиційні та страхові. Кожна з цих груп відображає специфіку порушення фінансових правил у відповідному секторі, наприклад, податкові правопорушення пов'язані з приховуванням або заниженням об'єктів оподаткування, тоді як бюджетні стосуються порушень у використанні та розподілі бюджетних коштів.

Другий критерій – за об'єктом посягання – детально окреслює, на які складові фінансової системи спрямовані протиправні дії: бюджетну та податкову

систему, державні цільові фонди, банківсько-кредитну сферу, грошовий обіг або фінансову безпеку держави. Такий підхід дає змогу визначити, які саме економічні відносини були порушені та який рівень ризику для фінансової стабільності створює відповідне діяння.

Наступний критерій – форма вини – акцентує на психологічному аспекті вчинення правопорушень, розподіляючи їх на умисні та необережні. Переважна більшість фінансових правопорушень є умисними, оскільки вони передбачають свідомий намір отримати незаконну економічну вигоду або уникнути фінансових зобов'язань. Водночас необережні порушення можуть виникати через помилки в обліку, недотримання процедур або низький рівень фінансової грамотності.

Останній критерій – ступінь суспільної небезпеки – дозволяє розмежувати адміністративні та кримінальні правопорушення залежно від тяжкості наслідків та характеру порушення. Адміністративні правопорушення зазвичай пов'язані з несуттєвими відхиленнями у дотриманні фінансових правил, тоді як кримінальні охоплюють найбільш небезпечні діяння: ухилення від сплати податків у великих розмірах, фінансове шахрайство, легалізацію доходів, отриманих злочинним шляхом, або масштабне привласнення ресурсів.

Таблиця 1.1

Класифікація фінансових правопорушень

Критерій класифікації	Види фінансових правопорушень	Зміст / характеристика
1. За сферою вчинення	Податкові	Ухилення від сплати податків, неподання декларацій, заниження об'єктів оподаткування, подання недостовірних даних.
	Бюджетні	Нецільове використання бюджетних коштів, порушення бюджетної дисципліни, незаконні витрати.
	Валютні	Незаконні валютні операції, порушення правил обігу валютних цінностей, приховування валютної виручки.

	Банківські	Порушення правил кредитування, маніпуляції банківськими документами, недотримання вимог фінмоніторингу.
	Інвестиційні	Маніпулювання інвестиційними інструментами, шахрайство, приховування фінансової інформації.
	Страхові	Фальсифікація страхових випадків, приховування ризиків, неправомірне отримання страхових виплат.
2. За об'єктом посягання	Бюджетна система	Порушення, які зменшують або незаконно перерозподіляють бюджетні ресурси.
	Податкова система	Умисне чи необережне порушення податкових зобов'язань.
	Державні цільові фонди	Неправомірне використання коштів Пенсійного фонду, фондів соцстраху тощо.
	Банківсько-кредитна система	Посягання на стабільність та законність у сфері банківських операцій.
	Грошовий обіг	Порушення правил обігу готівки, валютних засобів та платіжних інструментів.
	Фінансова безпека держави	Дії, що підривають фінансову стабільність і економічний суверенітет.
3. За формою вини	Умисні	Свідомі дії з метою отримання незаконної вигоди або уникнення фінансових зобов'язань.
	Необережні	Порушення через недбалість, помилки, неуважність чи недотримання процедур.
4. За ступенем суспільної небезпеки	Адміністративні	Недотримання правил обліку, звітності, строків подання декларацій, незначні валютні порушення.
	Кримінальні	Ухилення від сплати податків у значних розмірах, розтрата, привласнення, відмивання доходів, фінансове шахрайство.

Джерело: розроблено автором

Проведений аналіз економічної природи фінансових правопорушень свідчить про їх складну та багатовимірну сутність, що поєднує економічні, організаційні та правові аспекти. Класифікація фінансових правопорушень за сферами вчинення, об'єктами посягання, формою вини та ступенем суспільної небезпеки дозволяє чітко структурувати це явище, визначити потенційні ризики для фінансової системи та обґрунтувати напрями ефективної протидії. З огляду на представлені відомості можна самостійно формувати систематизовану класифікацію фінансових правопорушень, що стає інструментом як для наукового аналізу, так і для практичного застосування у сфері фінансового контролю та правозастосування. Узагальнення даних положень підкреслює необхідність комплексного підходу до запобігання фінансовим правопорушенням та забезпечення стабільності економічної системи держави.

1.2. Фінансова система України та вразливість її секторів до правопорушень

Фінансова система України виступає ключовим елементом економічної безпеки держави, забезпечуючи перерозподіл ресурсів, стабільність грошового обігу та ефективне функціонування ринкової інфраструктури. Її структурні компоненти — банківський сектор, небанківські фінансові установи, бюджетна система, фондовий ринок, страхові та пенсійні фонди — формують комплекс взаємопов'язаних елементів, чутливих до внутрішніх і зовнішніх ризиків. У сучасних умовах трансформаційних процесів, посилення воєнних та соціально-економічних викликів зростає потреба в поглибленому аналізі вразливості фінансових секторів, адже їхня нестійкість створює передумови для виникнення фінансових правопорушень, зниження довіри інвесторів та погіршення макроекономічної стабільності.

Вразливість фінансової системи зумовлюється низкою факторів: недосконалістю регуляторного середовища, недостатністю фінансового контролю, корупційними ризиками, низьким рівнем фінансової культури населення та високою волатильністю глобальних ринків. Водночас ефективність

протидії фінансовим правопорушенням залежить від спроможності держави своєчасно ідентифікувати ризики, посилювати інституційний нагляд та удосконалювати механізми взаємодії між фінансовими та правоохоронними органами. У цьому контексті дослідження структури фінансової системи України та визначення вразливості її секторів до правопорушень є важливою передумовою формування дієвої державної політики у сфері фінансової безпеки.

Таблиця 1.2

Фактори вразливості фінансової системи України до правопорушень

Група факторів	Конкретні прояви та ризики
Інституційні фактори	Недосконалість законодавства та наявність прогалин у нормативно-правовій базі; Невисока ефективність регуляторних органів; Обмежений рівень координації між фінансовими та правоохоронними інституціями
Організаційні фактори	Недостатня якість внутрішнього контролю у фінансових установах; Формальний підхід до фінансового моніторингу; Низький рівень прозорості діяльності окремих секторів
Економічні фактори	Макроекономічна нестабільність та інфляційні коливання; Тінізація економіки; Нерівномірність розвитку фінансових ринків
Корупційні фактори	Поширення корупційних практик у державних структурах; Використання посадових повноважень для зловживань; Вплив політично пов'язаних осіб на фінансові рішення
Технологічні фактори	Кіберзагрози та недостатній рівень кібербезпеки; Використання складних схем електронного шахрайства; Низький рівень захисту персональних даних
Соціальні фактори	Низька фінансова грамотність населення; Високий рівень довіри до сумнівних фінансових інструментів (пірамід, нелегальних кредиторів); Недостатня культура правосвідомості
Міжнародні фактори	Зовнішні фінансові атаки та транснаціональні схеми відмивання коштів; Санкційні обмеження та зміна глобальних фінансових потоків;

	Участь України у міжнародних системах фінансового моніторингу (вплив вимог FATF)
--	---

Джерело: розроблено автором

Фінансова система України, яка охоплює як механізми захисту економічних інтересів держави на макрорівні, так і забезпечення фінансової діяльності суб'єктів господарювання на мікрорівні, зазнала глибоких трансформацій унаслідок повномасштабного вторгнення росії та запровадження воєнного стану з 24 лютого 2022 року. Одними з ключових параметрів її функціонування є організація обігу фінансових ресурсів для підтримки оборонного сектору, стійкості підприємств, регіонів і бізнесу, а також здатність держави ефективно перерозподіляти кошти на потреби національної безпеки [17, с. 141]. Під час війни й у післявоєнний період стан фінансової системи визначається насамперед якістю правового регулювання, що забезпечує стабільність та розвиток її інститутів і механізмів фінансової діяльності в умовах зростання загроз. Одним із чинників її розбалансованості стали масштабні збитки, завдані російською агресією, які вже оцінюються не менш ніж у 500 млрд дол. США, а за окремими прогнозами можуть сягати трильйонів. При цьому зазначені розрахунки охоплюють лише прямі втрати інфраструктури й майна внаслідок бойових дій та окупації, тоді як реальний обсяг шкоди значно більший і включає витрати на повне відновлення, програми реабілітації постраждалих, компенсацію моральної шкоди тощо [18]. Суттєво негативно впливає на стабільність фінансової системи й організована злочинність, яка в сучасних умовах демонструє високий рівень професійної залученості до процесів формування, розподілу та використання фінансових ресурсів держави у власних інтересах. Нерідко вона інтегрується у легальний бізнес, встановлює зв'язки з органами державної влади, проникає у фінансові та промислові структури, що істотно підвищує рівень загроз для економічної безпеки країни [19, с. 67]. Отже, такі процеси ускладнюють формування й реалізацію дієвих механізмів протидії злочинним проявам у фінансовій сфері та створюють додаткові перешкоди для

запровадження ефективної системи виявлення та розслідування діяльності організованих груп і кримінальних структур у цій галузі.

У середовищі правоохоронних органів і досі відсутній єдиний підхід до розуміння терміна «фінансове розслідування». Частина фахівців ототожнює його з розслідуванням фактів відмивання коштів, інші – із встановленням обставин учинення різних категорій фінансових злочинів, а дехто трактує його як діяльність, спрямовану на дослідження походження доходів, отриманих у результаті вчинення прибуткових злочинів. Через це, відповідно, бракує уніфікованих інструкцій для правоохоронців щодо підстав початку фінансового розслідування та визначення його цілей [20]. Проблемним залишається і тлумачення самого поняття «фінансове правопорушення», оскільки чинне законодавство не містить його чіткого визначення, так само як не конкретизує дефініцію «фінансове кримінальне правопорушення», не окреслює його характерні ознаки й перелік складів кримінальних правопорушень, що входять до цієї категорії. У нормативному акті, який уже втратив юридичну силу, робилася спроба встановити відповідне визначення: фінансове правопорушення розглядалося як дія або бездіяльність, учинена на підконтрольних об'єктах, що призвела до порушення фінансово-правових приписів [16, с. 132]. У науковій доктрині фінансове правопорушення трактується як дія чи бездіяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання незалежно від форми власності, громадських об'єднань, посадових осіб, громадян України чи іноземців, наслідком якої стає невиконання фінансово-правових норм. Інші підходи зводять це поняття до протиправної діяльності урядових органів, Укрзалізниці, Держспецтрансслужби, підконтрольних установ і їх посадових осіб, якщо їхні дії чи бездіяльність спричиняють порушення фінансово-правових норм [21, с. 123]. Водночас законодавець оперує термінами «фінансова операція» та «клієнти, пов'язані із вчиненням кримінального правопорушення» [16, с. 133], однак розкриття змісту цих понять фактично відсутнє, що створює додаткові труднощі у формуванні цілісного підходу до класифікації та правового аналізу фінансових правопорушень.

У нинішніх умовах, коли процеси формування, зміцнення та збереження української ідентичності відбуваються на тлі кривавої війни, увага державних контролюючих інституцій і правоохоронних органів до явищ у фінансовому секторі економіки помітно послаблюється. Це створює сприятливе підґрунтя для зростання кількості фінансових кримінальних правопорушень та вдосконалення методів злочинної діяльності у цій сфері. Сучасні тенденції фінансової злочинності значною мірою зумовлені низкою чинників технічного та організаційного характеру. Серед них: «стрімке збільшення кількості пристроїв, що містять конфіденційні фінансові дані та мають доступ до Інтернету; розширення кіберпростору, що супроводжується зростанням інтенсивності онлайн-атак на програмне й апаратне забезпечення серверів, мережеві пристрої та комп'ютери кінцевих користувачів; активне використання шкідливого програмного забезпечення – вірусів, троянів, шпигунських програм – для викрадення конфіденційної інформації. Поширеними є також шахрайські дії, спрямовані на порушення систем захисту або встановлення контролю над обладнанням об'єкта атаки; зараження USB-носіїв із подальшим передаванням шкідливого коду іншим пристроям; формування ботнетів Інтернету речей, що забезпечують віддалене керування смарт-пристроями. Додаткові загрози становлять фішингові, вішингові, картингові та фармінгові атаки, які спричиняють незаконні фінансові операції, компрометацію персональних і корпоративних даних та поширення небезпечного ПЗ; масове розсилання спаму через соціальні мережі; поширення шахрайських програм, таких як «ефект метелика», що розповсюджуються електронною поштою. Ключовими ризиками залишаються витоки даних, атаки через вразливості веб-інфраструктури, вебзастосунків чи веб-завантажень; а також нестача кваліфікованих фахівців у сфері кібербезпеки та недоліки їх практичної підготовки». Крім того, широке використання хмарних сервісів підвищує ризики кібератак через централізоване зберігання даних та можливість доступу до них із різних точок мережі. У контексті триваючої війни та майбутнього післявоєнного відновлення очевидно, що фінансовий сектор зіткнеться з появою нових загроз, включно з активізацією

організованої злочинності, яка постійно шукатиме найефективніші, маловідомі або взагалі ще не досліджені інструменти для вчинення фінансових кримінальних правопорушень, а також удосконалюватиме методи їх здійснення та приховування слідів протиправної діяльності [16, с. 133–134].

Аналізуючи сучасний стан і основні тенденції найбільш суспільно небезпечних фінансових кримінальних правопорушень, слід наголосити на їх помітному збільшенні, що відбувається на тлі загального скорочення фінансової активності в країні та структурних трансформацій економіки в умовах воєнного стану й ведення активних бойових дій. Особливо показовою є динаміка злочинів, пов'язаних із легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, відповідальність за які передбачена ст. 209 Кримінального кодексу України. Кількість таких кримінальних правопорушень, що вже були зареєстровані та розслідувані, демонструє стале зростання. Порівняння статистики за 2021 роком (довоєнний період) і 2024 роком (останній повний рік для аналізу) свідчить про стрімке збільшення кількості облікованих правопорушень: базисний темп приросту становив 110,6% у 2022 році, 265,5% у 2023 році та 286,6% у 2024 році. Переважну частку цих злочинів традиційно виявляють та розслідують підрозділи Національної поліції України: 69,9% від загальної кількості у 2024 році, 73,3% – у 2023 році, 75,1% – у 2022 році та 67,1% – у 2021 році (рис. 1.1) [22].

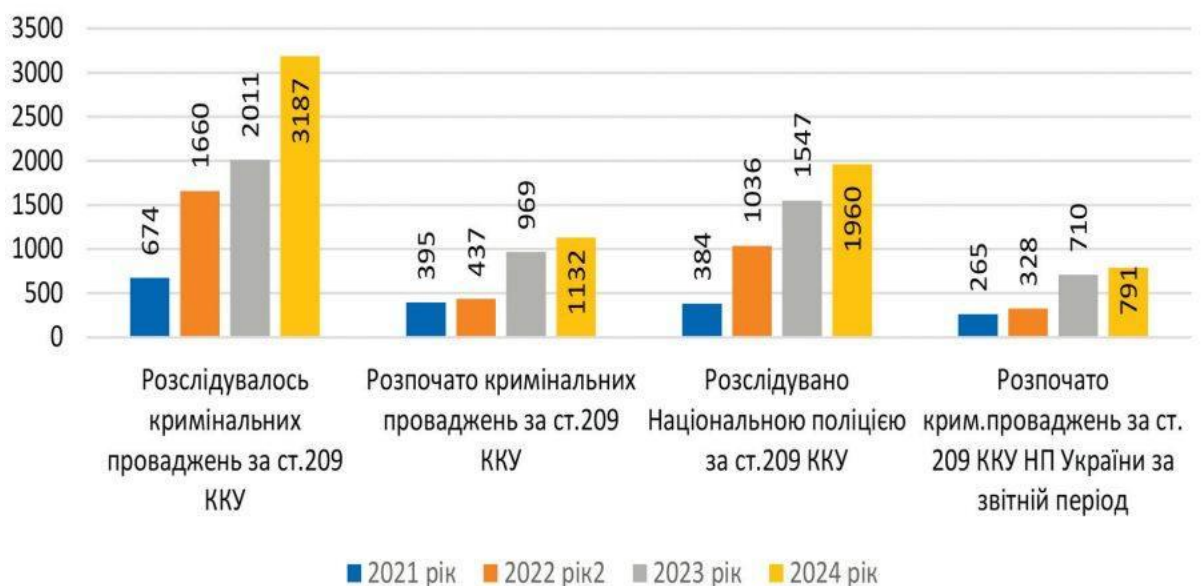

Рис. 1.1. Кількість розслідуваних і облікованих кримінальних правопорушень, передбачених ст.209 ККУ та досудова діяльність Національної поліції щодо їх розслідування за період 2021 -2024 роки

Джерело: [22]

Водночас, якщо розглядати кримінальні правопорушення, що передують легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом (так звані предикатні злочини за ст. 209 КК України), то саме правопорушення у сфері господарської діяльності формують основну частину структури фінансової злочинності. Однак їх виявлення та розслідування залишаються на вкрай низькому рівні, що свідчить про недостатню ефективність державних органів, відповідальних за контроль і нагляд у фінансовому секторі. Статистичні дані демонструють такі показники: у 2021 році зафіксовано 15 предикатних злочинів (3,8% від загальної кількості), у 2022 році – лише 5 (1,1%), у 2023 році – 55 (5,7%), а у 2024 році їх кількість зросла до 102 (9%). Водночас показники щодо закінчених кримінальних проваджень за ст. 209 КК України, учинених організованими групами (ОГ) чи злочинними організаціями (ЗО), також залишаються порівняно низькими (рис. 1.2). Зокрема, у 2021 році виявлено 32 таких правопорушення (з них 1 – вчинене ЗО), з яких 28 (1) розслідувано Національною поліцією України; у 2022 році – 20 (3), і всі вони були виявлені та розслідувані НПУ; у 2023 році – 31 (3), також повністю за лінією НПУ; у 2024 році – 74 (6), з яких Національна поліція розслідувала 69 (5) [23].

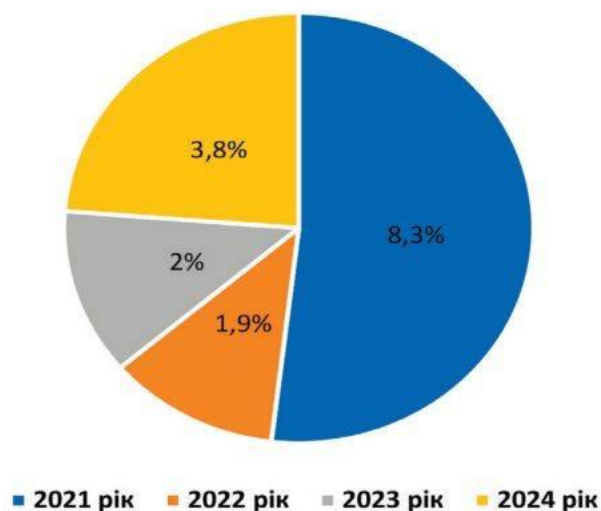

Рис. 1.2. Питома вага розслідуваних кримінальних правопорушень за ст.209 ККУ, вчинених ОГ та 30, від їх загальної кількості (період 2021 - 2024 роки)

Джерело: [23]

Посилилася також діяльність правоохоронних органів у напрямі протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з ухиленням від сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів, відповідальність за які встановлена ст. 212 Кримінального кодексу України. За досліджуваний період простежується зростання кількості зареєстрованих таких правопорушень. Однак, незважаючи на це, у роки повномасштабної агресії росії проти України до суду скеровується вкрай незначна частка матеріалів досудового розслідування: лише 1,5% – у 2022 році, 3,8% – у 2023 році та 6,7% – у 2024 році. Для порівняння, у 2021 році, тобто до введення воєнного стану, цей показник становив щонайменше 6,1% (рис. 1.3) [23].

Рис. 1.3. Кількість кримінальних правопорушень за ст. 212 ККУ та результати їх розслідування у період 2021-2024 роки

Джерело: [23]

Подібні тенденції значною мірою зумовлені створенням нового, некарного за своїм первинним задумом державного органу — Бюро економічної безпеки України, яке функціонує як центральний орган виконавчої влади та здійснює

протидію правопорушенням у сфері економіки. У зв'язку з визначеними законодавством завданнями відбулося й розширення спектру його функцій: окрім правоохоронної, Бюро виконує аналітичну, економічну, інформаційну та інші функції. Хоча злочини у сфері господарської діяльності становлять незначну частку загальної злочинності в Україні (1,7% у 2021 році; 0,9% — у 2022; 1% — у 2023; 1% — у 2024), а фінансові кримінальні правопорушення — ще меншу частину, їхній негативний вплив на економічну безпеку держави, особливо в умовах воєнного стану, є суттєвим та створює реальні ризики для національної безпеки. Водночас далеко не всі такі правопорушення активно виявляються правоохоронними органами. Це зумовлено комплексом факторів, серед яких — недостатня кваліфікація та обмежена обізнаність окремих працівників у сфері економіки й фінансів (зокрема, відсутність профільної освіти), складність самої фінансової системи, недосконалість механізмів протидії відповідним злочинам тощо. Структура виявлених кримінальних правопорушень у сфері фінансів підтверджує наявність таких негативних тенденцій. Зокрема, окремі склади злочинів взагалі не фіксуються (ст. 220¹, 223¹ КК України), а інші — виявляються вкрай рідко, їхня частка становить приблизно 1% (ст. 210, 211, 212¹, 218¹, 219, 220², 222¹, 222², 224 ККУ) (табл. 1.3) [12]. Усе це свідчить про неналежну організацію роботи правоохоронних органів, покликаних протидіяти фінансовим злочинам, а також про недостатньо ефективну взаємодію між ними, що безпосередньо впливає на низькі показники їх виявлення та розслідування.

Таблиця 1.3

Питома вага кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, склади яких є злочинністю у сфері фінансів, до загальної кількості господарської злочинності за період 2021-2024 роки

Роки	2021		2022		2023		2024	
Зареєстровані к/п у сфері господарської діяльності	5469		3414		4840		5139	
Зареєстровані окремі к/п / Питома вага	К/п	П/в %	К/п	П/в %	К/п	П/в %	К/п	П/в %
Ст.199 ККУ	494	9	215	6,3	328	6,8	288	5,6
Ст.200 ККУ	1577	28,8	933	27,3	468	9,7	735	14,3
Ст.209 ККУ	395	7,2	437	12,8	969	20	1132	22
Ст. 210 ККУ	17	0,1	3	0,09	12	0,3	12	0,2
Ст. 211 ККУ	3	0,06	0	-	1	0,02	0	-
Ст.212 ККУ	760	13,9	390	11,4	914	18,9	925	18,2
Ст. 212 ¹ ККУ	24	0,4	4	0,1	34	0,7	40	0,8
Ст. 218 ¹ ККУ	1	0,02	4	0,1	3	0,06	1	0,02
Ст. 219 ККУ	20	0,4	14	0,4	50	1	19	0,4
Ст. 220 ¹ ККУ	0	-	0	-	0	-	0	-
Ст. 220 ² ККУ	10	0,2	0	-	2	0,04	4	0,08
Ст.222 ККУ	147	2,7	7	0,2	31	0,6	76	1,5
Ст. 222 ¹ ККУ	0	-	1	0,03	3	0,06	2	
Ст.222 ² ККУ	-	-	1	0,03	1	0,02	1	0,02
Ст. 223 ¹ ККУ	0	-	0	-	0	-	0	-
Ст. 224 ККУ	0	-	1	0,03	0	-	1-	0,02

Розкриваючи вплив організованої злочинності на зазначені в таблиці господарські кримінальні правопорушення, що формують структуру злочинності у сфері фінансів, доцільно проаналізувати статті Кримінального кодексу України, за якими правоохоронні органи подають звітність у межах «Звіту про результати боротьби з організованими групами та злочинними організаціями», а саме: ст. 199, 209, 222 КК України. Так, частка розслідуваних кримінальних правопорушень, передбачених ст. 199 ККУ та вчинених організованими групами (ОГ) чи злочинними організаціями (ЗО), становила від 3,4% у 2023 році до 16,7% у 2024 році, що значно перевищує показники довоєнного періоду (2021 рік – близько 5,5%; 2022 рік – 5,1%). Варто наголосити, що абсолютна більшість таких кримінальних правопорушень виявлялася та розслідувалася саме Національною поліцією України: у 2021 та 2024 роках їх частка становила 100%, у 2022 році – майже 82%, а у 2023 році – 91%. Щодо кримінальних правопорушень, передбачених ст. 222 ККУ та скоєних ОГ чи ЗО, то в цій сфері спостерігається недостатній рівень роботи правоохоронних органів із виявлення організованих форм шахрайств з фінансовими ресурсами. Незважаючи на загальну тенденцію до зростання кількості таких діянь з 2023 року (збільшення у 2023 році приблизно у 4,5 рази порівняно з попереднім роком, а у 2024 році – майже у 2,5 рази), у 2022 році НПУ виявила лише одне таке

кримінальне правопорушення, що становило 14,2% від загальної кількості. У 2024 році було зафіксовано три аналогічні кримінальні правопорушення, з яких два – Національною поліцією, що у підсумку становить лише 3,9% від їх загальної кількості. Це свідчить про значні прогалини у виявленні та документуванні організованих схем шахрайств у фінансовій сфері [16, с. 136–137].

Виявлення інших кримінальних правопорушень у сфері цінних паперів, що формують структуру фінансової злочинності, у звітності правоохоронних органів не виділяється окремо. Це стосується також злочинів у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, зокрема, передбачених ст. 364 (Зловживання владою або службовим становищем) та ст. 369 (Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі) Кримінального кодексу України. Аналіз динаміки зареєстрованих таких правопорушень, частина з яких є фінансовими кримінальними правопорушеннями щодо цінних паперів, демонструє хвилеподібний характер злочинів, передбачених ст. 364 ККУ, тоді як кількість правопорушень за ст. 369 ККУ характеризується стагнацією із подальшим впевненим зростанням. Короткострокове прогнозування на кінець 2025 року із застосуванням поліноміальної лінії тренду вказує на поступове збільшення кількості таких правопорушень, проте з різним ступенем ймовірності: від близько 60% для ст. 364 ККУ до приблизно 83% для ст. 369 ККУ (рис. 1.5) [23]. Що стосується організованих форм цих правопорушень, то «Звіт про результати боротьби з організованими групами та злочинними організаціями» надає узагальнену інформацію щодо злочинів у сфері службової діяльності (ст. 368–370 ККУ), що ускладнює оперативний та детальний аналіз відповідних явищ.

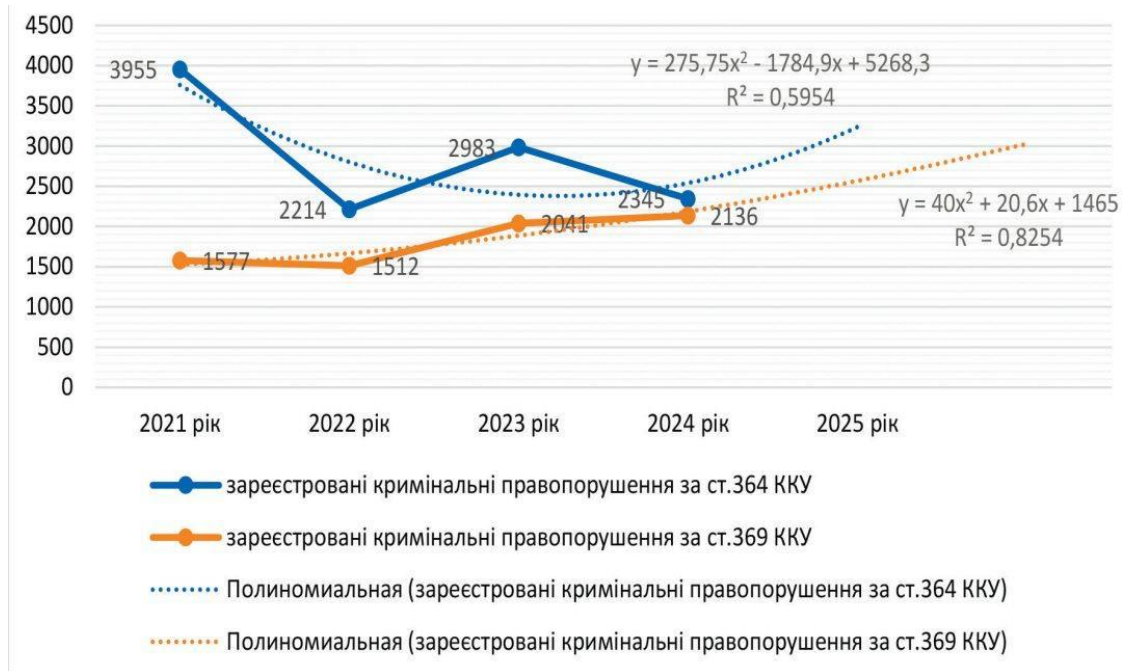

Рис. 5. Співвідношення динаміки кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень, передбачених ст. 364, 369 ККУ та їх прогнозування (період 2021-2024 роки, поліноміальна лінія тренду)

Джерело: [23]

Для проведення якісного аналізу злочинності у сфері фінансів необхідно вдосконалити звітність правоохоронних органів, чітко виділивши сфери, в яких вчиняються кримінальні правопорушення, особливо підкреслюючи фінансову сферу як ключову складову національної безпеки. Подібна проблема спостерігається й при аналізі частки злочинності у сфері фінансів за двома іншими статтями ККУ: по-перше, ст. 191 (Привласнення або розтрата чужого майна, яке було ввірене особі або перебувало в її віданні), що стосується, зокрема, цінних паперів; по-друге, ст. 358 ККУ (Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут або використання підроблених документів, печаток, штампів), яка є інструментом для вчинення окремих фінансових кримінальних правопорушень (рис. 1.6) [23]. Такі кримінальні проступки та злочини важко піддаються оперативному аналізу, оскільки кримінально-правова статистика не містить чіткого розподілу за сферами вчинення правопорушень. Через це доцільно здійснювати вибірку даних за конкретними кримінальними

провадженнями для більш точного дослідження і оцінки тенденцій у фінансовій сфері.

Водночас, аналізуючи офіційні статистичні дані правоохоронних органів щодо розслідуваних кримінальних правопорушень за ст. 191 ККУ, вчинених організованими групами (ОГ) та злочинними організаціями (ЗО), слід зазначити, що їхня частка від загальної кількості правопорушень помітно зросла після початку повномасштабного вторгнення росії в Україну. Зокрема, питома вага таких злочинів становила: у 2021 році – 1,6%, у 2022 — 3,1%, у 2023 — 4,3%, а у 2024 — 3,8%. Водночас кількість правопорушень у особливо великих розмірах демонструє тенденцію до зниження: у 2021 році вони становили 43,9% від загальної кількості, у 2022 — 13,3%, у 2023 — 10%, а у 2024 — 9,2%. Такі показники свідчать про послаблення контролю з боку правоохоронних органів, відповідальних за запобігання та протидію організованій злочинності у цьому напрямі [22].

Правоохоронні органи, відповідальні за запобігання та протидію організованій злочинності, спершу мають на урядовому рівні розробити та затвердити ключові нормативно-стратегічні документи. Насамперед, йдеться про Стратегію запобігання і протидії організованій злочинності на 2026–2030 роки, де слід чітко визначити мету, завдання, пріоритетні напрями, очікувані результати та етапи реалізації як для системи запобігання, так і для системи протидії. По-друге, необхідно закріпити механізми взаємодії суб'єктів протидії та запобігання організованій злочинності на національному, регіональному та місцевому рівнях, передбачивши при цьому чіткий розподіл функцій, визначення цілей і завдань, порядок проведення спільних і окремих заходів, а також відповідальність сторін за порушення взаємодії та підслідності. Крім того, важливо законодавчо впорядкувати проведення негласних слідчих та розшукових дій, визначених Кримінальним процесуальним кодексом України [24], а також Законами України «Про організаційно-правові засади боротьби з організованою злочинністю» [25] та «Про оперативно-розшукову діяльність» [26], зокрема в частині повернення оперативно-розшукової профілактики

оперативним підрозділам та осучаснення відповідних дефініцій, цілей і завдань [16, с. 139].

Сучасна фінансова система України потребує масштабної модернізації та трансформації, а в окремих напрямках – істотних змін, оскільки значна кількість фіскальних ризиків, зокрема спричинених воєнними діями, пов'язана з діяльністю державних підприємств, управлінням державним майном, державним боргом та державними гарантіями, фінансовим сектором і зміною макроекономічної ситуації. Міністерство фінансів України має отримати повноцінну суб'єктність у питаннях ефективного управління фінансовою системою та розвитку державного внутрішнього фінансового контролю, включно з реформуванням, спрощенням і побудовою ефективною та справедливою податковою і митною систем, що відповідали б європейським стандартам і базувалися на найкращих світових практиках. Правоохоронна система повинна сформувати чітку вертикаль суб'єктів, відповідальних за запобігання та протидію злочинності, зокрема організованим, усунувши дублювання функцій, визначивши підслідність кримінальних правопорушень та затвердивши ефективну взаємодію між органами. Крім того, через суб'єкта законодавчої ініціативи необхідно удосконалити та осучаснити законодавство щодо боротьби зі злочинністю, імплементуючи найкращі міжнародні практики у цій сфері [16, с. 139–140].

Отже, фінансова система України, будучи складним багаторівневим механізмом, залишається вразливою до різних форм фінансових правопорушень, що обумовлено як внутрішніми структурними дисбалансами, так і зовнішніми викликами. Найбільш ризиковими секторами виступають банківський і бюджетний, де недоліки у сфері регулювання, нагляду та контролю створюють умови для поширення шахрайства, корупційних схем і нецільового використання фінансових ресурсів. Не менш уразливими є фондовий ринок і сектор небанківських фінансових послуг, які характеризуються недостатнім рівнем прозорості, що ускладнює виявлення та попередження правопорушень. Підвищення стійкості фінансової системи вимагає комплексного підходу, що

включає посилення регуляторного середовища, удосконалення механізмів фінансового моніторингу, розвиток цифрових інструментів контролю, підвищення рівня фінансової грамотності населення та активізацію міжнародної співпраці у сфері протидії фінансовим злочинам.

1.3. Нормативно-правове забезпечення протидії фінансовим правопорушенням

Протидія фінансовим правопорушенням є однією з ключових складових ефективного функціонування державної економіки та забезпечення фінансової безпеки країни. У сучасних умовах глобалізації та розвитку фінансових технологій, а також в умовах внутрішніх викликів, таких як війна, нестабільність бюджетних потоків та економічні ризики, питання запобігання незаконним фінансовим операціям набуває особливої актуальності. Фінансові правопорушення, що включають розтрату бюджетних коштів, ухилення від оподаткування, незаконне використання державного та комунального майна, становлять серйозну загрозу не лише для економічної стабільності, але й для соціальної справедливості та довіри громадян до державних інституцій. Нормативно-правове забезпечення протидії фінансовим правопорушенням в Україні формується на основі комплексу законів та підзаконних актів, що встановлюють правові, організаційні та процедурні механізми контролю за фінансовими операціями.

Основу правового регулювання протидії фінансовим правопорушенням в Україні становлять положення Кримінального кодексу України (ККУ), який встановлює кримінальну відповідальність за різноманітні злочини у фінансовій сфері. До таких правопорушень належать, зокрема, розтрата або привласнення бюджетних коштів, що завдає шкоди фінансовій стабільності держави; ухилення від сплати податків і зборів, яке підриває податкову дисципліну; фальсифікація фінансової звітності, що призводить до неправомірного відображення економічного стану підприємств та державних органів; а також легалізація

доходів, отриманих злочинним шляхом, що сприяє розвитку економічної злочинності та створює загрозу фінансовій безпеці країни [10]. ККУ визначає склад злочинів, умови їх вчинення та види покарань, що є необхідною умовою не лише для притягнення винних до кримінальної відповідальності, але й для запобігання подібним порушенням у майбутньому.

Поряд із кримінальним законодавством, важливе значення у сфері протидії фінансовим правопорушенням має Кодекс України про адміністративні правопорушення (КУпАП), який передбачає адміністративну відповідальність за порушення фінансового законодавства. До таких порушень належать несвоєчасна сплата податків і зборів, порушення правил ведення бухгалтерського обліку та фінансової звітності, порушення правил використання державного та комунального майна. КУпАП встановлює механізми оперативного реагування на порушення, застосування адміністративних стягнень та відновлення порушених прав, що дозволяє оперативно контролювати фінансові потоки та мінімізувати негативні наслідки для державних фінансів [9]. Так, ККУ і КУпАП взаємодіють як складові єдиної системи правового регулювання фінансових відносин, поєднуючи превентивні, каральні та регулюючі функції, що забезпечує комплексний підхід до запобігання та протидії фінансовим правопорушенням в Україні.

Крім того, ключову роль у забезпеченні правового регулювання протидії фінансовим правопорушенням відіграють закони, що встановлюють принципи прозорості, підзвітності та ефективного державного фінансового контролю. До таких нормативно-правових актів належить Закон України «Про запобігання корупції» [27], який закладає правові та організаційні основи боротьби з корупційними проявами у сфері державних фінансів. Закон встановлює обов'язки державних службовців щодо декларування доходів, конфлікту інтересів та прозорого ведення фінансової діяльності, що сприяє підвищенню довіри до органів влади та мінімізації ризику незаконного використання бюджетних коштів.

Не менш важливим є Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання фінансовим правопорушенням, забезпечення ефективного використання бюджетних коштів, державного і комунального майна» [11], який конкретизує механізми контролю за фінансовими потоками та порядком управління державним і комунальним майном. Цей закон визначає повноваження контролюючих органів, встановлює правила проведення внутрішнього аудиту, а також регламентує відповідальність посадових осіб за порушення фінансової дисципліни, що включає неефективне використання ресурсів або невиконання бюджетних програм. Так, дані нормативні акти формують правове поле, у межах якого державні органи та суб'єкти господарювання зобов'язані діяти прозоро та підзвітно. Вони забезпечують комплексний підхід до запобігання фінансовим правопорушенням, поєднуючи превентивні, контрольні та каральні функції, і є невід'ємною частиною системи державного фінансового контролю, спрямованої на підвищення ефективності використання державних ресурсів та зміцнення фінансової дисципліни.

Система протидії фінансовим правопорушенням в Україні також передбачає комплекс спеціальних законів та підзаконних нормативно-правових актів, що регулюють діяльність фінансового сектору та встановлюють механізми контролю за фінансовими операціями. До таких актів належить Бюджетний кодекс України [28], який визначає правові та організаційні основи формування, виконання та контролю державного бюджету. Він регламентує порядок планування бюджетних видатків, розподіл бюджетних коштів між державними і місцевими органами влади, а також встановлює процедури аудиту та контролю за цільовим використанням бюджетних ресурсів, що є ключовим інструментом запобігання розтраті та неефективному використанню державних фінансів. Не менш важливим є Податковий кодекс України [8], який встановлює правила обчислення, нарахування та сплати податків і зборів, визначає права та обов'язки платників податків, а також повноваження податкових органів щодо контролю за своєчасністю та повнотою сплати податкових зобов'язань. Кодекс є основою

податкової дисципліни в країні та важливим інструментом попередження ухилення від оподаткування та інших фінансових порушень.

Крім цього, система включає закони, що регулюють діяльність банків, страхових компаній та ринку цінних паперів, які встановлюють вимоги до фінансової звітності, ліквідності, капіталізації та ведення діяльності суб'єктів фінансового ринку. До них відносяться, зокрема, Закон України «Про банки і банківську діяльність» [30], Закон України «Про страхування» [31], Закон України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» [32]. Важливою складовою системи є також акти, що регулюють державний фінансовий контроль, і визначають повноваження таких органів, як Державна аудиторська служба України, Державна фіскальна служба України та Національний банк України. Ці органи здійснюють перевірки, нагляд, аудит та контроль за законністю фінансових операцій, виявляють порушення фінансової дисципліни, а у випадку виявлення правопорушень – вживають відповідні заходи реагування. Так, спеціальні закони та нормативно-правові акти створюють комплексне правове середовище, яке забезпечує прозорість фінансових відносин, підзвітність фінансових інституцій і контроль за використанням державних ресурсів, що у сукупності сприяє ефективному запобіганню та протидії фінансовим правопорушенням.

Важливим елементом нормативно-правового забезпечення протидії фінансовим правопорушенням є інтеграція міжнародно-правових стандартів, ратифікованих Україною, у національне законодавство. До таких стандартів насамперед належать рекомендації Financial Action Task Force (FATF) щодо запобігання відмиванню доходів, отриманих злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму [29]. Вони визначають комплекс організаційних, правових і процедурних заходів, які мають бути впроваджені на рівні державних органів, фінансових установ та суб'єктів господарювання для ефективного виявлення та протидії незаконним фінансовим операціям. Інтеграція цих міжнародних стандартів сприяє гармонізації національної правової системи з практиками інших держав та міжнародних організацій, забезпечуючи єдині

підходи до оцінки фінансових ризиків, здійснення моніторингу транзакцій, виявлення підозрілих операцій і проведення фінансових розслідувань. Крім того, вони передбачають впровадження обов'язкових процедур внутрішнього контролю та аудиту у фінансових установах, створюють правову основу для обміну інформацією між державними органами та міжнародними партнерами і забезпечують можливість реагування на міжнародні загрози економічній безпеці. Так, врахування міжнародно-правових стандартів не лише підвищує ефективність національних механізмів протидії фінансовим правопорушенням, але й сприяє зміцненню довіри міжнародної спільноти до фінансової системи України, створює умови для відповідності країни світовим вимогам фінансової безпеки та розвитку інтегрованої системи запобігання економічним злочинам.

Отже, проведений аналіз нормативно-правового забезпечення протидії фінансовим правопорушенням свідчить про комплексність та багаторівневість системи регулювання цієї сфери в Україні. Вона охоплює кримінально-правові, адміністративні, бюджетні, податкові та спеціальні законодавчі акти, а також підзаконні нормативи, що визначають порядок контролю, відповідальності та запобігання правопорушенням у фінансовій сфері. Ефективність системи залежить не лише від формальної наявності законів, а й від їх практичного застосування, узгодженості діяльності державних органів, прозорості процедур та інтеграції міжнародних стандартів. Синтез національного та міжнародного правового регулювання сприяє підвищенню фінансової дисципліни, зміцненню довіри громадян до державних інституцій та створенню сприятливого середовища для розвитку економіки. Так, нормативно-правове забезпечення протидії фінансовим правопорушенням виконує стратегічну роль у забезпеченні стабільності державних фінансів та розвитку економічної системи України. Його постійне вдосконалення та адаптація до сучасних викликів є ключовим фактором підвищення ефективності державного фінансового контролю та протидії економічним злочинам.

Висновок по розділу 1

Проведений аналіз теоретичних аспектів та економічного змісту фінансових правопорушень дозволяє зробити низку важливих висновків щодо їх природи, проявів та механізмів протидії в Україні. По-перше, фінансові правопорушення мають комплексну економічну природу, оскільки включають дії, що порушують законодавство у сфері використання фінансових ресурсів, впливають на стабільність бюджетної системи та економічну безпеку держави. Виявлено, що класифікація фінансових правопорушень може ґрунтуватися на об'єкті посягання (бюджетні кошти, податки, державне майно), способі вчинення (умисні або необережні дії), а також на правових наслідках (кримінальна або адміністративна відповідальність), що забезпечує системний підхід до їх вивчення та запобігання.

По-друге, аналіз фінансової системи України свідчить про наявність певної вразливості її секторів до правопорушень, зокрема у сфері державних підприємств, бюджетних та податкових відносин, банківського сектору та ринку цінних паперів. Виявлені фактори ризику включають недостатню прозорість процедур, слабкий контроль за фінансовими потоками та недосконалість системи внутрішнього та зовнішнього аудиту. Ці особливості підкреслюють актуальність створення ефективних механізмів запобігання, виявлення та реагування на фінансові правопорушення.

По-третє, нормативно-правове забезпечення протидії фінансовим правопорушенням в Україні є багаторівневим і комплексним. Воно включає кримінально-правові та адміністративні норми, спеціальні закони щодо бюджету, податків, банківської та страхової діяльності, закони про прозорість та підзвітність державного фінансового контролю, а також інтеграцію міжнародно-правових стандартів, таких як рекомендації FATF. Комплексне застосування цих правових механізмів дозволяє забезпечити превентивні, контрольні та каральні функції держави, сприяючи зміцненню фінансової дисципліни, підвищенню прозорості фінансових відносин і захисту економічної безпеки України. Таким чином, теоретичні положення, класифікаційні підходи та нормативно-правова

база створюють міцний фундамент для подальшого дослідження практичних аспектів протидії фінансовим правопорушенням та розробки ефективних механізмів їх запобігання у фінансовій системі України.

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОТИДІЇ ФІНАНСОВИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ ФІНАНСІВ, БАНКІВ, СТРАХУВАННЯ ТА РИНКІВ КАПІТАЛУ

2.1. Роль фінансових інституцій у запобіганні правопорушенням

Фінансові інституції відіграють визначальну роль у забезпеченні стабільності та прозорості фінансової системи України, виступаючи першою лінією захисту від фінансових правопорушень. До таких інституцій належать банки, страхові компанії, небанківські фінансові установи, фондові біржі, а також регуляторні органи – Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) та Національний банк України (НБУ). Їх діяльність регулюється низкою законодавчих актів, зокрема Законом України «Про банки і банківську діяльність» [30], Законом України «Про страхування» [31], Законом України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» [32], Законом України «Про запобігання та протидію легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом» [33], а також нормативними актами НБУ та НКЦПФР.

Банки, як ключові суб'єкти фінансового ринку, виконують комплексні функції фінансового посередництва, що включають прийом депозитів, надання кредитів, обслуговування платіжних операцій та управління грошовими потоками клієнтів. Однією з центральних складових їх діяльності є контроль за фінансовими операціями клієнтів та запровадження заходів щодо ідентифікації та верифікації осіб, що здійснюють транзакції. Такий контроль передбачає не лише первинну перевірку клієнтів при відкритті рахунків, а й систематичний моніторинг операцій, оцінку їх фінансових та ризикових профілів, виявлення аномалій і підозрілих схем, які можуть свідчити про відмивання коштів, фінансування тероризму або інші незаконні фінансові дії. Особлива увага приділяється обов'язку банків повідомляти Державну службу фінансового моніторингу України про підозрілі операції та транзакції, які можуть свідчити про незаконну діяльність, включно з операціями, пов'язаними з відмиванням

доходів або фінансуванням тероризму. Водночас банки здійснюють контроль за дотриманням нормативів капіталу, ліквідності та платоспроможності, встановлених НБУ, що забезпечує фінансову стійкість установи та зменшує ймовірність шахрайських дій з боку клієнтів або співробітників. Системний підхід банків до управління ризиками включає оцінку кредитних та операційних ризиків, внутрішній контроль фінансових потоків, регулярну підготовку персоналу та застосування сучасних технологій і програмного забезпечення для автоматизованого моніторингу операцій. Це створює багатоетапну систему превентивного контролю, що підвищує ефективність запобігання фінансовим правопорушенням і зміцнює довіру до банківської системи загалом [34, с. 88].

Страхові компанії виконують важливу функцію у забезпеченні фінансової стабільності та правової дисципліни на ринку фінансових послуг, контролюючи широкий спектр фінансових операцій, пов'язаних із страхуванням життя, майна, здоров'я та різноманітних фінансових ризиків. Основними завданнями страхових компаній є аудит страхових договорів, оцінка страхових ризиків, перевірка страхових внесків і страхових виплат, а також моніторинг відповідності дій клієнтів та партнерів встановленим правилам і договорам. Такий контроль дозволяє запобігати шахрайству у страхуванні, виявляти зловживання страхових продуктів, а також попереджувати неправомірне отримання страхових виплат, що сприяє підвищенню прозорості ринку та захисту прав страхувальників і страховиків. Ключовим елементом контролю є система внутрішнього аудиту та внутрішнього фінансового контролю, яка включає перевірку договорів на відповідність законодавчим вимогам, аналіз страхових резервів, оцінку ймовірності настання страхових випадків, моніторинг виплат та облік фінансових потоків. Сучасні страхові компанії впроваджують автоматизовані системи управління ризиками, що дозволяють виявляти аномалії в операціях, оцінювати ризики окремих клієнтів та портфельів, і тим самим знижувати ймовірність фінансових правопорушень. Таки, страхові компанії відіграють превентивну роль у протидії фінансовим правопорушенням, забезпечуючи контроль за дотриманням законодавства та внутрішніх правил,

мінімізуючи фінансові та репутаційні ризики, а також сприяючи формуванню стабільного та прозорого страхового ринку в Україні [37, с. 438].

Фондові біржі та учасники ринку капіталу відіграють ключову роль у забезпеченні прозорості, ефективності та легітимності операцій з цінними паперами, виконуючи функції не лише торгових майданчиків, а й контролюючих та превентивних інститутів. Біржі організують централізовану торгівлю цінними паперами, деривативами та іншими фінансовими інструментами, встановлюють правила та стандарти проведення угод, що забезпечує рівні умови для всіх учасників ринку та запобігає проявам монопольної або недобросовісної поведінки. Основними функціями фондових бірж є контроль за дотриманням правил торгів, моніторинг фінансових результатів емітентів і брокерів, своєчасне розкриття інформації, необхідної для прийняття обґрунтованих інвестиційних рішень, а також виявлення та попередження ринкових маніпуляцій, спекуляцій і потенційних шахрайських схем. Біржі здійснюють внутрішній нагляд за операціями, забезпечують прозорість котирувань, проводять перевірку учасників ринку на відповідність вимогам законодавства та встановленим стандартам, а також розробляють механізми відповідальності за порушення правил торгів. Регуляторний орган — Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) — забезпечує державний нагляд за учасниками ринку, встановлює нормативи діяльності фондових бірж, брокерів, дилерів та емітентів цінних паперів. НКЦПФР впроваджує системи контролю за обігом цінних паперів, аналізує фінансову звітність емітентів, контролює достовірність розкриття інформації, регламентує порядок проведення торгів та забезпечує виконання учасниками ринку вимог законодавства. Регулятор також проводить превентивні заходи, спрямовані на мінімізацію ризиків ринкових зловживань, підвищення фінансової прозорості та захист прав інвесторів [39, с. 259]. Крім того, сучасні фондові біржі застосовують автоматизовані торгові системи та технології моніторингу угод, що дозволяє виявляти аномальні та потенційно ризикові операції в реальному часі. Взаємодія бірж з регулятором і саморегулювальними організаціями забезпечує формування ефективної системи

превенції фінансових правопорушень на ринку цінних паперів, підвищує довіру інвесторів і сприяє стабільності фінансової системи України загалом.

Небанківські фінансові установи, до яких належать кредитні спілки, ломбарди, факторингові та фінансові компанії, відіграють важливу роль у забезпеченні фінансової стабільності та запобіганні правопорушенням у сфері фінансів. Вони здійснюють комплексну оцінку фінансового стану клієнтів, що включає аналіз платоспроможності, кредитної історії, фінансових потоків та ризикових факторів, здатних вплинути на легітимність операцій. Окрім цього, такі установи контролюють походження залучених коштів, забезпечуючи відповідність джерел фінансування чинному законодавству, що зменшує ризик використання фінансової системи для відмивання коштів або фінансування незаконної діяльності. Ключовим елементом діяльності небанківських фінансових установ є дотримання внутрішніх правил фінансового моніторингу, включно з розробкою процедур верифікації клієнтів, контролю ризикових операцій та ведення детального обліку фінансових трансакцій. Законодавство України, зокрема Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», встановлює обов'язок таких установ вести систематизований облік операцій, контролювати дотримання фінансових нормативів, а також своєчасно надавати звітність державним органам — зокрема Державній службі фінансового моніторингу України та НБУ, залежно від виду діяльності [41, с. 132].

Небанківські фінансові установи також застосовують методи превентивного контролю, що включають проведення внутрішніх аудитів, аналіз фінансових ризиків, оцінку кредитних та операційних ризиків клієнтів, моніторинг виконання договірних зобов'язань та контроль за законністю проведених фінансових операцій. Упровадження автоматизованих систем фінансового моніторингу дозволяє виявляти підозрілі та ризикові операції в режимі реального часу, що підвищує ефективність запобігання правопорушенням. Так, небанківські фінансові установи формують додатковий рівень контролю в системі фінансового ринку України, забезпечують своєчасне

виявлення порушень, підвищують прозорість операцій та мінімізують фінансові та репутаційні ризики як для клієнтів, так і для фінансової системи загалом [41, с. 132].

Регуляторні органи, зокрема Національний банк України (НБУ) та Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР), виконують ключову роль у координації діяльності фінансових інституцій та забезпеченні ефективної системи протидії фінансовим правопорушенням. Їхня діяльність спрямована на створення стабільного, прозорого та безпечного фінансового середовища, що є необхідною умовою для розвитку економіки та підвищення довіри до фінансового ринку. НБУ здійснює комплексний нагляд за банківською системою, контролюючи дотримання банками нормативів капіталу, ліквідності та платоспроможності, що сприяє фінансовій стійкості установ та зменшує ризик виникнення шахрайських операцій і кризових ситуацій. Крім того, НБУ проводить перевірки фінансової діяльності банків, оцінює ефективність систем управління ризиками, внутрішнього контролю та процедур фінансового моніторингу. У разі виявлення порушень нормативно-правових вимог регулятор впроваджує заходи дисциплінарного впливу, включно з адміністративними стягненнями, тимчасовими обмеженнями діяльності та вимогами щодо усунення порушень [41, с. 133].

НКЦПФР здійснює нагляд за діяльністю учасників ринку цінних паперів та страховим ринком, встановлює стандарти фінансової прозорості, корпоративного управління та розкриття інформації, контролює їх дотримання та забезпечує виконання законодавчих вимог учасниками ринку. Комісія координує діяльність фондових бірж, брокерів, дилерів та емітентів цінних паперів, упроваджує механізми превенції маніпуляцій на ринку та забезпечує захист прав інвесторів. Взаємодія регуляторів із фінансовими установами здійснюється через систему обов'язкової звітності, проведення регулярних перевірок, обміну інформацією про підозрілі та ризикові операції, впровадження методичних рекомендацій і навчальних програм для персоналу. Така координація дозволяє створювати ефективну багаторівневу систему превенції

фінансових правопорушень, забезпечує швидке реагування на виявлені порушення та сприяє формуванню довіри до фінансової системи України як серед учасників ринку, так і серед громадськості загалом [41, с. 133].

Таким чином, фінансові інституції України формують комплексну систему превентивного контролю, спрямовану на запобігання фінансовим правопорушенням та забезпечення стабільності фінансового ринку. Діяльність таких установ охоплює багатоаспектні механізми контролю, серед яких внутрішній фінансовий аудит, постійний моніторинг операцій клієнтів, оцінка ризиків, впровадження систем раннього попередження та автоматизованих технологій виявлення аномалій. Банки, страхові компанії, фондові біржі та небанківські фінансові установи взаємодіють із державними регуляторами – НБУ, НКЦПФР та Державною службою фінансового моніторингу – у режимі обміну інформацією, звітності та проведення спільних перевірок, що дозволяє своєчасно реагувати на порушення та мінімізувати негативні наслідки для системи. Впровадження внутрішніх політик управління ризиками, стандартизованих процедур фінансового контролю та навчання персоналу забезпечує підвищення ефективності превентивних заходів, зменшує ймовірність шахрайських дій та зловживань у сфері фінансів, страхування і ринку капіталу. Така система контролю сприяє мінімізації як фіскальних, так і репутаційних ризиків для фінансових установ, забезпечує підвищення довіри учасників ринку та інвесторів, а також сприяє зміцненню правової дисципліни та прозорості діяльності на ринку фінансових послуг.

2.2. Діяльність державних органів у сфері фінансового контролю

Державні органи України відіграють ключову роль у забезпеченні законності, прозорості та стабільності фінансової системи, здійснюючи контроль за дотриманням фінансового законодавства та запобіганням правопорушенням у сфері фінансів. Основними органами, що виконують ці функції, є Бюро економічної безпеки (БЕБ), Національний банк України (НБУ), Державна

податкова служба (ДПС), Державна аудиторська служба (Держаудитслужба) та Державна служба фінансового моніторингу (Держфінмоніторинг).

БЕБ є спеціалізованим правоохоронним органом, покликаним забезпечувати захист економічної безпеки держави та запобігання фінансовим злочинам. Основними завданнями БЕБ є розслідування економічних правопорушень, включно з фінансовими злочинами, порушеннями податкового законодавства, зловживаннями у сфері банківської та страхової діяльності, а також порушеннями у сфері державних закупівель та використання бюджетних коштів. БЕБ уповноважене здійснювати комплексні дії щодо виявлення та документування економічних злочинів: збір, систематизацію та аналіз фінансової інформації, перевірку бухгалтерських та фінансових документів, моніторинг фінансових потоків і взаємодію з іншими державними органами та правоохоронними структурами. Орган проводить слідчі та оперативні заходи, у тому числі виїмки, обшуки, допити та інші процесуальні дії, спрямовані на встановлення фактів порушень. Особливу увагу БЕБ приділяє виявленню схем відмивання доходів, фінансування незаконної діяльності, зловживань під час державних закупівель, шахрайських операцій у банках і страховому секторі, що може призвести до фінансових втрат держави та інвесторів. У разі підтвердження порушень БЕБ забезпечує притягнення винних осіб до відповідальності відповідно до кримінального, адміністративного та цивільного законодавства України. Діяльність Бюро економічної безпеки є критично важливою для формування ефективної системи запобігання економічним та фінансовим правопорушенням, підвищення прозорості фінансових потоків, зміцнення правової дисципліни та забезпечення стабільності національної фінансової системи [42].

НБУ є центральним банком держави та головним регулятором банківської системи й фінансового сектору в цілому. Він виконує функції нагляду та контролю за діяльністю банків, небанківських фінансових установ і платіжних систем, забезпечуючи стабільність національної валюти, фінансової системи та захист прав вкладників. НБУ контролює дотримання фінансовими установами

нормативів капіталу, ліквідності, резервування та платоспроможності, що є критично важливим для запобігання кризовим ситуаціям і фінансовим правопорушенням. Банк проводить як планові, так і позапланові перевірки фінансової діяльності, оцінює ефективність систем управління ризиками, внутрішнього контролю та процедур фінансового моніторингу. Регулятор упроваджує заходи дисциплінарного впливу у разі виявлення порушень нормативних актів або процедур фінансового контролю. До таких заходів належать накладення штрафних санкцій, зобов'язання щодо усунення недоліків, тимчасові обмеження окремих операцій або діяльності установи, а також ініціювання припинення ліцензії у разі системних порушень. Особлива увага НБУ приділяється контролю легітимності банківських операцій, попередженню шахрайства, відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму. Для цього застосовуються сучасні методи фінансового моніторингу, автоматизовані системи аналізу ризикових операцій, а також методичні рекомендації для підвищення ефективності внутрішнього контролю банків [43].

ДПС є ключовим органом державного фінансового контролю, відповідальним за забезпечення дотримання податкового законодавства, своєчасність сплати податків та зборів, а також за виявлення та запобігання ухиленню від оподаткування. Основними функціями ДПС є ведення обліку доходів та витрат платників податків, здійснення податкових перевірок, контроль за правильністю нарахування та сплати податкових зобов'язань, а також виявлення податкових правопорушень і фінансових махінацій. ДПС проводить як документальні, так і фактичні перевірки платників податків, оцінюючи достовірність фінансових звітів, обґрунтованість заявлених витрат, відповідність нарахованих податків законодавчим вимогам та виявляючи ознаки порушень. Важливим напрямом діяльності служби є аналіз фінансових потоків та ризикових операцій, що дозволяє своєчасно виявляти підозрілі або неправомірні транзакції. Орган активно взаємодіє з іншими державними структурами, зокрема БЕБ, НБУ, Держаудитслужбою та Держфінмоніторингом,

для обміну інформацією, координації спільних перевірок і оперативного реагування на виявлені порушення. Ця взаємодія забезпечує формування єдиної системи фінансового контролю, що підвищує ефективність запобігання фінансовим злочинам і мінімізує ризики економічних втрат для держави. Крім того, ДПС впроваджує сучасні інформаційні технології та автоматизовані системи обробки фінансових даних, що дозволяє підвищити точність оцінки ризиків, оперативність виявлення порушень та прозорість податкового адміністрування. Така комплексна система контролю сприяє зміцненню податкової дисципліни, захисту державних фінансів та підвищенню довіри платників податків до податкової системи України [44].

Держаудитслужба є центральним органом державного фінансового контролю, відповідальним за здійснення нагляду за ефективністю, законністю та раціональністю використання державних і місцевих бюджетних коштів. Основними завданнями Держаудитслужби є проведення фінансових та тематичних ревізій, аудитів державних установ, підприємств та організацій, а також оцінка відповідності ведення бухгалтерського обліку та фінансової звітності законодавчим вимогам і нормативним актам. Діяльність Держаудитслужби передбачає перевірку ефективності управління ресурсами, законності витрачання бюджетних коштів, а також відповідності фінансової діяльності принципам прозорості та підзвітності. У процесі контролю проводиться аналіз фінансово-господарських операцій, оцінка ризиків нецільового використання коштів, виявлення порушень бюджетної дисципліни та фінансових зловживань. За результатами перевірок Держаудитслужба готує аналітичні висновки, рекомендації та пропозиції щодо усунення виявлених недоліків, підвищення ефективності управління бюджетними ресурсами та зміцнення внутрішнього фінансового контролю. Вона також взаємодіє з іншими органами державного фінансового контролю — ДПС, БЕБ, НБУ та Держфінмоніторингом — для обміну інформацією та координації спільних заходів щодо запобігання та виявлення фінансових правопорушень. Крім того, Держаудитслужба використовує сучасні методи аудиту, автоматизовані системи

обробки фінансових даних і ризик-орієнтовані підходи до контролю, що дозволяє підвищити точність оцінки ефективності використання бюджетних коштів та своєчасність реагування на виявлені порушення. Така комплексна діяльність сприяє зміцненню фінансової дисципліни, підвищенню прозорості державних фінансів та запобіганню економічним злочинам [45].

Держфінмоніторинг є спеціалізованим державним органом, який здійснює контроль за фінансовими операціями з метою запобігання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму. Служба виконує комплекс функцій, спрямованих на забезпечення прозорості фінансового сектору та підвищення ефективності превентивного контролю у сфері фінансів. Держфінмоніторинг веде облік підозрілих фінансових транзакцій, здійснює їх систематичний аналіз та оцінку ризиків, що дозволяє своєчасно виявляти потенційно нелегальні або підозрілі операції. Служба використовує сучасні методи обробки фінансової інформації, автоматизовані аналітичні системи та алгоритми для аналізу потоків коштів, що підвищує оперативність та точність оцінки фінансових ризиків. Особлива увага приділяється міжвідомчій взаємодії з іншими державними органами, зокрема БЕБ, НБУ, Державною податковою службою та Держаудитслужбою, що дозволяє обмінюватися інформацією, координаційно проводити перевірки та оперативно реагувати на фінансові порушення. Крім того, Держфінмоніторинг забезпечує надання аналітичної інформації правоохоронним і регуляторним органам для проведення розслідувань, притягнення порушників до відповідальності та вдосконалення нормативно-правової бази. Так, діяльність Держфінмоніторингу формує ключовий елемент системи державного фінансового контролю, сприяє підвищенню прозорості та стабільності фінансового сектору, запобігає фінансовим злочинам, зміцнює правову дисципліну і створює передумови для підвищення довіри до фінансової системи України [46].

Таким чином, діяльність зазначених державних органів формує багаторівневу систему фінансового контролю, де кожен орган виконує специфічні функції, доповнюючи один одного. Взаємодія між БЕБ, НБУ, ДПС,

Держаудитслужбою та Держфінмоніторингом здійснюється через системний обмін інформацією, координацію перевірок та спільне впровадження превентивних заходів, що дозволяє своєчасно виявляти порушення, проводити розслідування і запобігати негативним наслідкам для економіки держави. Така інтегрована система контролю сприяє підвищенню прозорості фінансових потоків, зміцненню фінансової дисципліни, мінімізації фіскальних та репутаційних ризиків для держави та приватних учасників ринку, а також забезпечує стабільність і стійкість фінансової системи України. Крім того, багаторівнева система фінансового контролю формує передумови для підвищення довіри громадян, інвесторів і міжнародних партнерів до національної фінансової системи, стимулює ефективне управління державними ресурсами та сприяє сталому економічному розвитку країни в умовах глобалізації фінансових потоків і сучасних викликів фінансової безпеки.

2.3. Методи виявлення та документування фінансових правопорушень

Виявлення та документування фінансових правопорушень здійснюється за допомогою комплексного застосування різних методів контролю та превентивного нагляду, що дозволяє своєчасно ідентифікувати порушення, оцінити їх масштаби та забезпечити належне реагування. Основними методами є фінансовий моніторинг, аудит, комплаєнс та ризик-орієнтовані процедури.

Для системного розуміння механізмів виявлення та документування фінансових правопорушень доцільно узагальнити основні методи, що застосовуються фінансовими установами, контролюючими органами та регуляторами. Кожен із методів – фінансовий моніторинг, аудит, комплаєнс та ризик-орієнтовані процедури – виконує специфічні контрольні функції, охоплюючи різні аспекти фінансової діяльності суб'єктів. У таблиці наведено ключові характеристики цих методів, включно з їх призначенням, об'єктами контролю, основними інструментами та очікуваними результатами. Така структуризація дозволяє чітко окреслити відмінності між методами й

продемонструвати їх взаємодоповнюваність у формуванні ефективної системи запобігання фінансовим правопорушенням.

Таблиця 2.1

Методи виявлення та документування фінансових правопорушень

Метод	Призначення	Об'єкт контролю	Основні інструменти та процедури	Результат застосування
Фінансовий моніторинг	Виявлення підозрілих та незаконних фінансових операцій	Транзакції клієнтів, фінансові потоки, операції, що підлягають обов'язковому контролю	Автоматизовані системи моніторингу, аналіз підозрілих операцій, звітність Держфінмоніторингу	Фіксація та передача даних про підозрілі операції, запобігання відмиванню коштів
Аудит (внутрішній та зовнішній)	Оцінка достовірності фінансової звітності та законності операцій	Бухгалтерська звітність, договори, витрати, активи і пасиви установ	Перевірки, ревізії, аналіз документів, складання актів та висновків	Виявлення порушень, підтвердження або спростування їх наявності, документування доказів
Компласнс-контроль	Забезпечення дотримання законодавства, нормативів і внутрішніх політик	Внутрішні процеси, операції клієнтів, діяльність працівників	Політики KYC/AML, внутрішні регламенти, навчання персоналу, постійний контроль операцій	Запобігання порушенням, мінімізація юридичних і репутаційних ризиків
Ризик-орієнтовані процедури	Ідентифікація і ранжування ризиків фінансових правопорушень	Ризикові сегменти, операції, клієнти або продукти	Оцінка ризиків, моделі категоризації, аналіз ризикових показників	Концентрація контролю на найбільш небезпечних ділянках,

				підвищення ефективності нагляду
--	--	--	--	---------------------------------------

Джерело: розроблено автором

Фінансовий моніторинг є комплексною системою безперервного спостереження, збору та аналізу інформації про фінансові операції клієнтів, що здійснюється банками, страховими компаніями, небанківськими фінансовими установами та іншими суб'єктами первинного фінансового моніторингу відповідно до вимог Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [33]. Основною метою цього методу є раннє виявлення фінансових правопорушень, зокрема схем відмивання коштів, фінансування тероризму, ухилення від оподаткування та тіньових операцій, які можуть становити загрозу фінансовій безпеці держави.

Фінансовий моніторинг включає кілька взаємопов'язаних елементів: ведення обліку всіх фінансових операцій, що підлягають обов'язковому або внутрішньому контролю; застосування автоматизованих інформаційних систем для ідентифікації аномальних, ризикових або потенційно незаконних транзакцій; проведення аналітичного опрацювання фінансових потоків із використанням ризик-орієнтованого підходу; документування встановлених фактів для подальшої передачі у спеціально визначені державні органи, зокрема Державну службу фінансового моніторингу України. Ключовим елементом є виявлення підозрілих транзакцій шляхом зіставлення операцій клієнтів із типовими моделями діяльності, визначенням відхилень або ознак фіктивності. У разі встановлення ознак порушень суб'єкти моніторингу формують спеціальні звіти, що містять опис виявлених операцій, їх фінансові параметри, суб'єктний склад та інші релевантні дані. Такі звіти передаються державним регуляторам, які використовують їх для подальшого аналізу та ініціювання правоохоронних заходів. Застосування фінансового моніторингу забезпечує формування достовірної доказової бази для розслідувань фінансових правопорушень,

підвищує прозорість фінансових потоків, мінімізує ризики фінансових зловживань та сприяє зміцненню фінансової безпеки держави [47, с. 170–171].

Аудит є комплексним інструментом контролю, спрямованим на всебічну перевірку фінансово-господарської діяльності підприємств, організацій та державних установ з метою встановлення достовірності фінансової інформації, законності здійснених операцій та ефективності використання ресурсів. У контексті протидії фінансовим правопорушенням аудит виконує не лише функцію верифікації бухгалтерських даних, а й слугує важливим механізмом виявлення порушень фінансової дисципліни, недоліків у системах внутрішнього контролю, шахрайських схем та інших ризикових операцій. Процедура аудиту передбачає аналіз бухгалтерської документації, фінансової звітності, первинних облікових документів, договорів, внутрішніх регламентів та управлінських рішень. Аудитори також оцінюють відповідність діяльності суб'єкта законодавству, нормативним актам регуляторів та внутрішнім політикам. Особлива увага приділяється оцінці ефективності управління фінансовими потоками, дотриманню бюджетної та кошторисної дисципліни, а також виявленню фактів нецільового або неефективного використання коштів [49, с. 128].

Залежно від суб'єкта здійснення та цілей перевірки аудит поділяється на зовнішній (незалежний), який здійснюють сертифіковані аудитори або аудиторські фірми, та внутрішній, що виконується спеціалізованими підрозділами самої організації. Зовнішній аудит є інструментом об'єктивної оцінки фінансового стану та рівня прозорості діяльності підприємства, тоді як внутрішній аудит спрямований на постійне вдосконалення системи контролю, управління ризиками та попередження правопорушень. Усі результати аудиторських процедур відображаються в офіційних документах – актах перевірки, аудиторських висновках та аналітичних звітах, які містять опис встановлених порушень, оцінку їх впливу, рекомендації щодо усунення недоліків та підвищення ефективності діяльності. Такі документи мають доказове значення та можуть бути використані під час проведення службових

розслідувань, застосування дисциплінарних заходів або ініціювання юридичної відповідальності. Так, аудит виступає важливим інструментом забезпечення прозорості фінансової діяльності та підвищення рівня фінансової безпеки організацій [49, с. 128].

Комплаєнс є інтегрованою системою корпоративного управління, спрямованою на забезпечення відповідності діяльності фінансових установ вимогам законодавства, нормативно-правових актів регуляторних органів, міжнародних стандартів та внутрішніх політик компанії. У сучасних умовах зростання регуляторних вимог і посилення контролю за фінансовими потоками комплаєнс відіграє ключову роль у формуванні ефективної системи запобігання фінансовим правопорушенням, знижуючи ймовірність виникнення порушень та підвищуючи рівень юридичної й корпоративної відповідальності. Система комплаєнсу охоплює низку взаємопов'язаних «елементів:

- розробку та впровадження внутрішніх політик і стандартів поведінки, які встановлюють правила взаємодії з клієнтами, проведення фінансових операцій, управління конфліктами інтересів, запобігання шахрайству та корупції;

- створення процедур контролю та регулярного моніторингу за дотриманням нормативних вимог, включно з автоматизованими системами комплаєнс-контролю;

- проведення навчання та підвищення кваліфікації персоналу, зокрема щодо вимог фінансового моніторингу, етичних стандартів і типових схем правопорушень;

- оцінку ризиків порушення комплаєнс-вимог та застосування превентивних заходів для їх мінімізації;

- внутрішні розслідування і реагування на комплаєнс-інциденти, включно з документуванням порушень і розробкою коригувальних заходів» [50, с. 413].

Комплаєнс виконує не лише контрольну, а й превентивну функцію, оскільки дозволяє організаціям своєчасно ідентифікувати потенційні загрози, пов'язані з незаконними або ризиковими фінансовими операціями. Належно побудована комплаєнс-система сприяє формуванню культури правослужняності,

підвищенню прозорості бізнес-процесів, а також мінімізації ризиків штрафних санкцій, судових спорів та репутаційних втрат, що особливо важливо для фінансового сектору. Завдяки цьому комплаєнс стає невід'ємним елементом корпоративної стратегії та інструментом забезпечення довгострокової фінансової стабільності організацій [50, с. 414].

Ризик-орієнтовані процедури передбачають системну і багаторівневу діяльність щодо виявлення, аналізу та класифікації фінансових ризиків і потенційних правопорушень з урахуванням імовірності їх виникнення та масштабу можливих наслідків. Такий підхід ґрунтується на принципах пропорційності та пріоритизації: чим вищим є ризик, тим більше уваги, ресурсів і контрольних інструментів має бути спрямовано на його мінімізацію. У межах ризик-орієнтованих процедур здійснюється сегментація клієнтів, операцій і бізнес-процесів за рівнями ризику, встановлюються порогові значення для моніторингу, автоматизуються алгоритми виявлення підозрілих транзакцій та впроваджуються посилені заходи належної перевірки [52, с. 128].

Застосування ризик-орієнтованого підходу дозволяє фінансовим установам і регуляторам оптимізувати витрати на контроль, зосередившись на найуразливіших ділянках, де вірогідність шахрайства, відмивання коштів або інших фінансових зловживань є найвищою. Дане сприяє підвищенню ефективності превентивного нагляду, зменшенню обсягу порушень і забезпеченню дотримання міжнародних стандартів у сфері фінансового моніторингу. На сьогодні ризик-орієнтований підхід широко застосовується банками, страховими компаніями, інвестиційними структурами, фондовими біржами та державними регуляторами в процесі планування перевірок, побудови систем комплаєнсу, оцінки благонадійності клієнтів і безперервного моніторингу їх фінансової активності [53, с. 78].

Таким чином, комбінація фінансового моніторингу, аудиту, комплаєнсу та ризик-орієнтованих процедур формує інтегровану систему контролю, здатну забезпечити всебічне виявлення, аналіз і документування фінансових правопорушень. Поєднання цих інструментів дозволяє не лише оперативно

ідентифікувати факти порушень, а й запобігати їх виникненню через раннє виявлення підозрілих тенденцій, а також забезпечує належний рівень доказовості зібраної інформації для подальшого притягнення винних осіб до юридичної відповідальності. Завдяки такій взаємодії контрольних механізмів відбувається підвищення прозорості руху фінансових ресурсів, обмеження можливостей для шахрайства, корупційних схем та інших зловживань. Крім того, інтегрована система контролю сприяє зміцненню фінансової дисципліни як у приватному, так і в державному секторі, підвищує довіру до фінансових інституцій і дозволяє державі ефективніше здійснювати нагляд за дотриманням законодавства. У результаті дане створює більш стабільне, прогнозоване й безпечне економічне середовище, що є ключовою умовою для сталого розвитку фінансової системи країни.

Висновок по розділу 2

У другому розділі було розглянуто ключові елементи організації протидії фінансовим правопорушенням у сучасній фінансовій системі України, що охоплює діяльність як фінансових інституцій, так і державних органів контролю. Аналіз довів, що ефективність протидії правопорушенням прямо залежить від узгодженості дій цих суб'єктів, їх нормативного забезпечення, рівня професійної підготовки та застосування сучасних методів виявлення і документування порушень. Фінансові інституції – банки, страхові компанії, небанківські установи, фондові біржі та НКЦПФР – відіграють першочергову роль у забезпеченні прозорості фінансових потоків, адже саме вони перебувають на передовій лінії взаємодії з клієнтами та здійснення фінансових операцій. Їх функції у сфері запобігання правопорушенням охоплюють впровадження внутрішніх систем контролю, моніторинг підозрілих операцій, управління ризиками та дотримання вимог законодавства і регуляторних актів. Таким чином, фінансові інституції виконують роль первинних ланок у системі виявлення порушень та передачі інформації компетентним органам.

Водночас ефективність державної системи контролю забезпечується діяльністю таких органів, як БЕБ, НБУ, ДПСУ, Державна аудиторська служба та Держфінмоніторинг. Кожен із цих органів виконує спеціалізовані функції – від нагляду за банківською системою до аналізу ризикових операцій та здійснення аудиторського контролю в державному секторі. Спільна робота цих інституцій формує цілісну державну політику фінансової безпеки та створює умови для зменшення масштабів фінансових зловживань.

Застосування методів фінансового моніторингу, аудиту, комплаєнсу та ризик-орієнтованих процедур є основою сучасного підходу до боротьби з фінансовими правопорушеннями. Дані інструменти дозволяють забезпечити раннє виявлення порушень, зменшити можливості для легалізації незаконних доходів, підвищити рівень внутрішнього контролю в організаціях та забезпечити належну доказову базу для подальшого притягнення винних осіб до відповідальності. Вони також сприяють підвищенню рівня фінансової культури та зміцненню довіри до фінансового сектору.

Отже, організація протидії фінансовим правопорушенням є багатокомпонентною системою, яка поєднує зусилля державних інституцій і суб'єктів фінансового ринку, спирається на сучасні контрольні механізми та створює умови для забезпечення економічної безпеки держави. Комплексний підхід, що включає нагляд, контроль, регулювання та превенцію, дозволяє суттєво знизити рівень фінансових ризиків, підвищити прозорість фінансової діяльності та сформулювати передумови для стабільного розвитку фінансової системи України.

РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ПРОТИДІЇ ФІНАНСОВИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У ФІНАНСОВОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ

3.1. Статистичний аналіз поширених фінансових правопорушень у банківській, страховій та фондовій сферах

У 2025 році фінансовий сектор України демонструє зростання операційної активності, що супроводжується підвищеними ризиками та збільшенням кількості виявлених фінансових правопорушень. Статистичні дані та офіційні повідомлення державних регуляторів – Держфінмоніторингу, НБУ та НКЦПФР – засвідчують посилення контролю, активізацію аналітичної роботи та збільшення масштабів ризикових фінансових операцій у банківській, страховій та фондовій сферах.

Однією з ключових тенденцій 2025 року стало зростання обсягів підозрілих фінансових потоків. За перші десять місяців Держфінмоніторинг ідентифікував аналітичні випадки з ознаками потенційної легалізації коштів на суму близько 157 млрд грн, що демонструє значне ускладнення схем ухилення та масове використання механізмів дроблення транзакцій. Лише у жовтні 2025 року виявлені схеми структурування фінансових операцій перевищили 4 млрд грн, що підтверджує високий рівень адаптивності правопорушників і постійне вдосконалення їхніх методів обходу контролю [54].

Банківський сектор у 2025 році продовжує залишатися найбільш вразливим до фінансових зловживань, що обумовлено високою концентрацією фінансових потоків та широким спектром операцій. Регулярні рішення Національного банку України щодо застосування заходів впливу свідчать про активну позицію регулятора у сфері фінансового моніторингу. Так, протягом вересня–жовтня 2025 року НБУ запровадив санкції до ряду банків і понад десятка небанківських фінансових установ за недотримання вимог KYC/AML, що включає невідповідність процедур ідентифікації клієнтів, недостатній

контроль за підозрілими операціями та порушення внутрішніх політик фінансового моніторингу. Основні схеми, що використовувалися для здійснення правопорушень у банківському секторі, залишаються традиційними, але водночас набувають складніших форм: дроблення великих транзакцій з метою обходу лімітів контролю, застосування фіктивних контрагентів для легалізації коштів, реалізація схем «скруток» для незаконного формування податкового кредиту, а також внутрішні шахрайські дії працівників установ [55].

У страховій сфері 2025 року також відзначається зростання ризиків фінансових правопорушень. Основними проблемами залишаються підроблені страхові події, фіктивні договори страхування, маніпуляції зі страховими резервами та використання страхових компаній як інструментів для відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом. Незважаючи на відсутність повної агрегованої статистики порушень у відкритих джерелах, аналітичні зведення НБУ та НКЦПФР свідчать про суттєве розширення масштабів перевірок та зростання кількості рішень щодо накладення санкцій на страхові компанії за порушення фінансової дисципліни та законодавства у сфері фінансового моніторингу [55; 56]. Так, банківський і страховий сектори України у 2025 році залишаються сферами підвищеної фінансової вразливості. Спостерігається тенденція до ускладнення схем правопорушень, що вимагає від регуляторів та фінансових установ посилення контролю, удосконалення внутрішніх процедур, розвитку аналітичних та автоматизованих систем моніторингу та підвищення кваліфікації персоналу у сфері протидії фінансовим зловживанням.

На ринку капіталу у 2025 році спостерігається стабільне збільшення обсягів торгів, що підтверджують щомісячні дайджести НКЦПФР. Водночас регулятор посилює контроль за діяльністю емітентів і професійних учасників, частіше фіксує порушення щодо маніпулювання цінами, недостовірного розкриття інформації, зловживань під час публічних пропозицій та операцій із цінними паперами. Активізація на ринку супроводжується зростанням ризиків insider-трейдингу, а також використанням біржового механізму у фінансових схемах на стику банківського й небанківського сектора. Додатковою проблемою

2025 року залишається значна частка оскаржених у судах штрафних рішень Державної податкової служби. Публічні аналітичні матеріали свідчать про високу частку скасованих податкових санкцій, що вказує на необхідність суттєвого вдосконалення методології перевірок та підвищення якості доказової бази при документуванні податкових правопорушень. Це є критично важливим, оскільки значна частина фінансових злочинів пов'язана саме з ухиленням від сплати податків або штучним заниженням фінансових показників [56; 57].

У сукупності статистичні дані 2025 року демонструють складність та багаторівневий характер фінансових правопорушень в Україні. З одного боку, посилення аналітичних і контрольних інструментів дозволяє ефективніше виявляти нелегальні операції; з іншого — правопорушники активно адаптуються, створюючи нові схеми, що ускладнюють роботу регуляторів. Така ситуація вимагає подальшої інтеграції інформаційних ресурсів між державними органами, розширення міжвідомчої співпраці, підвищення якості цифрових інструментів моніторингу та вдосконалення кадрового забезпечення у сферах AML/КУС, аудиту та фінансового контролю.

Отже, статистичний аналіз 2025 року свідчить про посилення ролі фінансового моніторингу, нагляду та аналітичних методів у боротьбі з правопорушеннями у банківській, страховій та фондовій сферах. Задля ефективної протидії новим викликам держава та фінансові інституції мають продовжувати удосконалення інструментів контролю, підвищувати прозорість фінансових ринків та забезпечувати стабільний обмін інформацією, що є необхідною умовою зниження рівня фінансових правопорушень у майбутньому.

3.2. Використання цифрових технологій у протидії фінансовим порушенням

Використання цифрових технологій у протидії фінансовим правопорушенням стало одним із ключових напрямів підвищення ефективності фінансового контролю в Україні та світі. Цифрові інструменти дозволяють значно прискорити обробку великих обсягів даних, автоматизувати процеси

перевірки клієнтів, виявляти складні схеми ухилення від оподаткування чи відмивання коштів, а також зменшувати людський фактор у процесах фінансового моніторингу. Сучасна практика свідчить, що саме інноваційні технології забезпечують найвищу точність в ідентифікації підозрілих транзакцій, прогнозуванні ризиків та документуванні правопорушень.

Сучасний фінансовий ринок характеризується високою швидкістю операцій, великими обсягами даних і складними схемами правопорушень. У цьому контексті цифрові технології стають ключовими інструментами у протидії фінансовим злочинам. Вони дозволяють автоматизувати процеси фінансового моніторингу, швидко виявляти аномальні операції, проводити аналіз великих масивів даних та ефективно оцінювати ризики. Таблиця 3.1. узагальнює основні цифрові інструменти, які застосовуються у банківському, страховому та фондовому секторах для запобігання фінансовим правопорушенням, їх функції та очікувані результати.

Таблиця 3.1

Цифрові технології у протидії фінансовим правопорушенням

Цифровий інструмент	Призначення / функції	Сфера застосування	Очікувані результати
AML-системи	Автоматизований моніторинг транзакцій, KYC, виявлення підозрілих операцій, формування звітів	Банківський та небанківський сектор, страхування	Своєчасне виявлення відмивання коштів, мінімізація штрафів, підвищення прозорості
Big Data	Аналіз великих масивів структурованих і неструктурованих даних, виявлення патернів ризиків, прогнозування шахрайських схем	Банківська система, фондовий ринок, страхування	Виявлення складних схем, покращення аналітики, ефективне управління ризиками

Штучний інтелект (AI)	Виявлення аномалій, адаптивний аналіз фінансових потоків, формування ризик-профілів	Банки, страхові компанії, фондові біржі	Зменшення хибнопозитивних спрацювань, швидке реагування на нові схеми, підвищення точності прогнозів
Автоматизовані ризик-скринінги	Перевірка клієнтів і транзакцій на відповідність законодавству, санкційним спискам, PEP-базам	Банківські та небанківські фінансові установи, страхові компанії	Оперативна оцінка ризиків, скорочення часу перевірки, підвищення точності контролю

Джерело: розроблено автором

Одним із базових і найбільш ефективних інструментів цифрової протидії фінансовим правопорушенням є AML-системи (Anti-Money Laundering). Вони виконують комплексну функцію автоматизованого контролю фінансових операцій, включаючи ідентифікацію клієнтів (KYC – Know Your Customer), постійний моніторинг транзакцій, виявлення нетипових та потенційно ризикових моделей поведінки, а також автоматичне формування та подання звітів про підозрілі операції відповідним державним органам. Сучасні AML-системи здатні працювати у режимі реального часу, що забезпечує оперативне реагування на підозрілі фінансові потоки та потенційні шахрайські схеми, зменшуючи ризик втрат фінансових установ та держави в цілому. Крім базових функцій, сучасні AML-системи інтегрують механізми аналітики великих даних (Big Data) та елементи штучного інтелекту, що дозволяє не лише відслідковувати транзакції за стандартними критеріями, але й виявляти складні та приховані схеми відмивання коштів, які традиційні методи контролю не здатні ідентифікувати. Завдяки цьому банки та інші фінансові установи отримують змогу передбачати ризикові ситуації, автоматично коригувати контрольні процедури та підвищувати ефективність внутрішніх комплаєнс-програм. Так, AML-системи формують основу сучасного цифрового фінансового контролю,

дозволяючи створювати прозору, керовану та стійку до зловживань фінансову інфраструктуру, яка відповідає вимогам міжнародних стандартів та національного законодавства [58; 59, с. 83].

Важливу роль у протидії фінансовим правопорушенням відіграють Big Data-технології, які дозволяють обробляти й аналізувати величезні обсяги як структурованих, так і неструктурованих даних. До таких даних належать інформація про банківські операції, реєстри юридичних та фізичних осіб, відкриті державні дані, міжнародні санкційні списки, судові рішення, медіа-ресурси та інші джерела. Завдяки інтеграції та аналітичній обробці цих даних фінансові установи та регулятори здатні створювати комплексні аналітичні моделі, що дозволяють виявляти приховані зв'язки між учасниками транзакцій, розпізнавати нетипові патерни шахрайства та відстежувати потенційні ризикові операції. Big Data-технології забезпечують передбачувальний аналіз ризиків, який дозволяє не лише ідентифікувати факти правопорушень, а й прогнозувати ймовірність їх виникнення, що істотно підвищує ефективність превентивного фінансового контролю. Застосування таких технологій у банках, страхових компаніях, фондових біржах та регуляторних органах дає змогу оперативно реагувати на нові схеми шахрайства, оптимізувати ресурси контролю та посилити аналітичну основу для прийняття управлінських рішень. Так, Big Data формують потужний інструмент інтелектуалізації фінансового моніторингу, забезпечуючи глибокий, багатовимірний аналіз фінансових потоків і зміцнюючи систему запобігання та виявлення фінансових правопорушень [60, с. 277].

Ще одним ключовим інструментом у протидії фінансовим правопорушенням є штучний інтелект (AI) та методи машинного навчання, які дозволяють значно підвищити точність і швидкість аналізу фінансових потоків. Завдяки алгоритмам машинного навчання системи здатні виявляти складні та високоризикові операції, що часто залишаються непоміченими при застосуванні класичних правил чи стандартних алгоритмів контролю. AI-інструменти здійснюють автоматичне формування ризик-профілів клієнтів, відстежують аномалії у їх поведінці, аналізують еволюцію фінансових потоків у динаміці та

можуть адаптуватися до нових схем правопорушень, з'являючись у відповідь на змінні патерни шахрайства. Застосування штучного інтелекту дозволяє зменшити кількість хибнопозитивних спрацювань, що є типовою проблемою традиційних систем моніторингу, і одночасно підвищує ефективність виявлення реальних порушень. Крім того, AI дає змогу інтегрувати різноманітні дані з банківських систем, страхових компаній, фондових бірж та відкритих джерел, формуючи комплексну картину фінансових ризиків. Дане сприяє не лише своєчасному виявленню правопорушень, але й підвищує якість управлінських рішень, мінімізує репутаційні та фінансові ризики установ та зміцнює довіру до фінансової системи в цілому [61, с. 126; 62, с. 338]. Можемо стверджувати, що інтеграція штучного інтелекту та машинного навчання у системи фінансового моніторингу стає невід'ємною складовою сучасного цифрового контролю, дозволяючи фінансовим установам та регуляторам ефективно протидіяти шахрайству та складним схемам відмивання коштів.

Важливою складовою цифрової протидії фінансовим правопорушенням є автоматизовані ризик-скрінінги, які дозволяють оперативно та ефективно перевіряти клієнтів, транзакції та контрагентів на відповідність вимогам законодавства, регуляторних норм і внутрішніх політик фінансових установ. Такі скрінінги інтегрують дані з міжнародних санкційних списків, баз політично значущих осіб (PEP), переліків терористичних організацій, а також внутрішніх баз даних банків та страхових компаній. Завдяки автоматизації цих процесів фінансові установи отримують можливість значно скоротити час перевірки, що особливо важливо при великому потоці клієнтів та транзакцій, а також зменшити навантаження на аналітичні служби, підвищуючи продуктивність співробітників. Крім того, автоматизовані ризик-скрінінги підвищують точність оцінки ризиків, дозволяючи швидко ідентифікувати потенційно небезпечні операції та контрагентів, а також своєчасно реагувати на нові схеми шахрайства чи порушення фінансового законодавства. Використання таких систем забезпечує високу оперативність та надійність фінансового контролю, сприяє зміцненню комплаєнсу та підвищує довіру до фінансової системи, формуючи

прозору та безпечну інфраструктуру для здійснення фінансових операцій [64, с. 24].

Отже, в сукупності цифрові технології формують сучасну, високоефективну інфраструктуру фінансової безпеки, що дозволяє фінансовим установам і державним органам не лише оперативного виявляти фінансові порушення, а й профілактично запобігати їх виникненню. Інтеграція таких інструментів, як AML-системи, Big Data-аналітика, штучний інтелект та автоматизовані ризик-скринінги, забезпечує інтелектуалізацію процесів моніторингу, дозволяє відстежувати великі обсяги фінансових потоків у реальному часі, ідентифікувати складні шахрайські схеми та оцінювати ризики на основі багатовимірного аналізу даних. Використання цифрових технологій створює умови для комплексного та системного аналізу даних, що включає взаємопов'язані транзакції, поведінкові патерни клієнтів і контрагентів, історичні фінансові показники та зовнішні джерела інформації. Дане дозволяє формувати більш точні ризик-профілі, прогнозувати потенційні правопорушення та ефективно планувати контрольні заходи. Впровадження таких технологій значно підвищує ефективність державних і корпоративних механізмів протидії фінансовим злочинам, сприяє зменшенню фіскальних і репутаційних ризиків, підвищує прозорість фінансових потоків і зміцнює довіру до фінансової системи. Так, цифрові інновації стають невід'ємною складовою сучасної системи фінансового контролю, забезпечуючи її адаптивність до нових викликів і загроз у сфері фінансів, банківської діяльності, страхування та ринку капіталу.

3.3. Удосконалення внутрішніх систем контролю та комплаєнсу фінансових установ

В умовах розвитку фінансового ринку України та зростання складності фінансових операцій питання ефективності внутрішніх систем контролю та комплаєнсу фінансових установ набуває особливого значення. Сучасна

фінансова інфраструктура характеризується великою кількістю транзакцій, різноманітними фінансовими інструментами та складними схемами обігу капіталу, що створює підвищені ризики для порушень законодавства та шахрайських дій. Внутрішній контроль у фінансових установах передбачає комплекс заходів, спрямованих на забезпечення відповідності діяльності вимогам національного законодавства, регуляторних актів, а також внутрішніх політик установи, що регламентують фінансову дисципліну, управління ризиками та корпоративну етику.

Для ефективної протидії фінансовим правопорушенням удосконалення внутрішніх систем контролю та комплаєнсу фінансових установ передбачає комплексний підхід, що поєднує технологічні інструменти, регламентовані процедури та навчання персоналу. Таблиця 3.2 відображає ключові заходи модернізації внутрішніх систем контролю та комплаєнсу, інструменти їх реалізації, відповідальні підрозділи та очікувані результати, що дозволяє системно оцінити ефективність впровадження та вдосконалення контрольних механізмів у фінансовому секторі України.

Таблиця 3.2

Ключові заходи удосконалення внутрішніх систем контролю та комплаєнсу фінансових установ

Напрямок удосконалення	Інструменти та методи	Очікувані результати
Автоматизація фінансового контролю	AML-системи, автоматизовані ризик-скринінги, інтеграція з базами даних, моніторинг транзакцій у реальному часі	Своєчасне виявлення підозрілих операцій, зменшення людського фактору, підвищення точності аналізу фінансових потоків
Впровадження комплаєнс-програм	Регламенти поведінки, політики контролю операцій, внутрішні інструкції, навчальні програми для персоналу	Підвищення правосвідомості працівників, зменшення ризику порушень,

		зміцнення корпоративної культури законності
Внутрішній аудит та оцінка ефективності контролю	Планові та позапланові перевірки, ревізія процедур, аналіз ризик-профілів, акти перевірки	Виявлення слабких місць у системі контролю, оптимізація процедур, підвищення ефективності превентивних заходів
Інтеграція з державними регуляторами	Обмін інформацією з НБУ, НКЦПФР, Держфінмоніторингом, передача звітності, участь у міжвідомчих системах	Підвищення прозорості фінансових потоків, своєчасне реагування на порушення, посилення превентивного контролю
Оцінка та управління ризиками	Ризик-орієнтований підхід, формування ризик-профілів, моделювання потенційних загроз	Пріоритизація контролю, ефективне використання ресурсів, зниження фіскальних і репутаційних ризиків
Навчання та підвищення кваліфікації персоналу	Курси, семінари, тренінги, симуляції ризикових сценаріїв	Формування професійної компетентності, підвищення обізнаності щодо фінансових ризиків і правопорушень

Джерело: розроблено автором

Одним із ключових напрямів удосконалення внутрішніх систем контролю та комплаєнсу є повна автоматизація процесів контролю та моніторингу, що дозволяє суттєво зменшити вплив людського фактора, підвищити точність обробки великих обсягів даних та своєчасно ідентифікувати ризикові й підозрілі фінансові операції. Впровадження сучасних цифрових технологій, таких як AML-системи, штучний інтелект, Big Data-аналітика та автоматизовані ризик-скрінінги, забезпечує можливість комплексного аналізу як структурованих, так і неструктурованих даних, відстеження нетипових патернів поведінки клієнтів і контрагентів, прогнозування потенційних порушень та адаптацію контрольних процедур до нових схем шахрайства. На нашу думку, завдяки таким

інструментам фінансові установи отримують змогу оперативно реагувати на ризики, мінімізуючи фінансові та репутаційні втрати.

Важливим аспектом модернізації є розробка та впровадження внутрішніх комплаєнс-програм, що включають стандарти поведінки персоналу, процедурний контроль фінансових операцій, постійне навчання співробітників і систематичний моніторинг дотримання встановлених правил. Регулярні тренінги та підвищення кваліфікації працівників сприяють формуванню корпоративної культури законності, підвищенню свідомості щодо фінансових ризиків та зміцненню відповідальності за дотримання процедур. Комплаєнс-програми створюють чітку рамку для дій працівників у складних або нестандартних ситуаціях, що підвищує ефективність превентивного контролю та зменшує ймовірність внутрішніх порушень.

Не менш важливим є регулярний внутрішній аудит та оцінка ефективності контрольних процедур, що дозволяє виявляти слабкі місця у системі управління ризиками, оптимізувати діяльність підрозділів контролю та адаптувати процеси до змін у законодавстві та умовах ринку. Впровадження механізмів швидкого реагування на виявлені порушення, включаючи автоматизовані повідомлення, блокування ризикових операцій та складання внутрішніх звітів, дозволяє своєчасно усувати потенційні фінансові та репутаційні загрози. Особлива увага приділяється інтеграції внутрішніх систем контролю з державними регуляторами, такими як Національний банк України, НКЦПФР та Держфінмоніторинг. Взаємодія із регуляторними органами забезпечує обмін актуальною інформацією про ризикових клієнтів і операції, формування більш точних ризик-оцінок, швидке реагування на порушення законодавства та підвищення прозорості фінансових потоків.

Таким чином, удосконалення внутрішніх систем контролю та комплаєнсу у фінансових установах виступає ключовим елементом формування ефективної системи протидії фінансовим правопорушенням у фінансовому секторі України. Комплексне впровадження сучасних технологічних рішень, таких як автоматизовані AML-системи, штучний інтелект, Big Data-аналітика та ризик-

орієнтовані процедури, у поєднанні з розробкою внутрішніх комплаєнс-програм, внутрішнім аудитом та систематичним навчанням персоналу забезпечує високий рівень прозорості фінансових операцій, своєчасне виявлення порушень та формування доказової бази для притягнення порушників до відповідальності.

Висновок по розділу 3

У розділі 3 було здійснено комплексний аналіз сучасних механізмів протидії фінансовим правопорушенням у фінансовому секторі України та окреслено перспективи їх удосконалення. На основі статистичних даних 2025 року було встановлено, що банківський сектор залишається найбільш уразливим до фінансових порушень, серед яких найпоширенішими є дроблення великих транзакцій, використання фіктивних контрагентів та внутрішні шахрайські дії. У страховій сфері спостерігається збільшення кількості випадків фіктивних страхових подій та маніпуляцій із страховими резервами, тоді як на ринку цінних паперів актуальними залишаються порушення порядку розкриття інформації та ринкові маніпуляції.

Розвиток цифрових технологій, зокрема впровадження AML-систем, Big Data, штучного інтелекту та автоматизованих ризик-скрінінгів, дозволяє значно підвищити ефективність виявлення та попередження правопорушень, зменшити людський фактор та забезпечити інтелектуалізацію процесів контролю. Використання таких технологій сприяє оперативному аналізу великих масивів даних, виявленню аномалій і нетипових фінансових поведінкових патернів, а також прогнозуванню потенційних порушень.

Не менш важливим є удосконалення внутрішніх систем контролю та комплаєнсу фінансових установ. Комплексна модернізація включає автоматизацію моніторингу, розробку комплаєнс-програм, регулярний внутрішній аудит, навчання персоналу та інтеграцію з державними регуляторами. Такий системний підхід забезпечує прозорість фінансових

операцій, своєчасне виявлення порушень, зміцнення фінансової дисципліни та підвищення довіри до фінансового сектору.

Отже, поєднання статистичного аналізу, сучасних цифрових технологій та удосконалених внутрішніх механізмів контролю формує комплексну систему протидії фінансовим правопорушенням, здатну ефективно реагувати на сучасні виклики, мінімізувати фіскальні та репутаційні ризики і сприяти стабільності та безпеці фінансового ринку України.

ВИСНОВОК

У ході дослідження було зазначено, що класифікація фінансових правопорушень за сферами вчинення, об'єктами посягання, формою вини та ступенем суспільної небезпеки дозволяє чітко структурувати це явище, визначити потенційні ризики для фінансової системи та обґрунтувати напрями ефективної протидії. З огляду на представлені відомості можна самостійно формувати систематизовану класифікацію фінансових правопорушень, що стає інструментом як для наукового аналізу, так і для практичного застосування у сфері фінансового контролю та правозастосування. Узагальнення даних положень підкреслює необхідність комплексного підходу до запобігання фінансовим правопорушенням та забезпечення стабільності економічної системи держави.

Наголошено, що фінансова система України, будучи складним багаторівневим механізмом, залишається вразливою до різних форм фінансових правопорушень, що обумовлено як внутрішніми структурними дисбалансами, так і зовнішніми викликами. Найбільш ризиковими секторами виступають банківський і бюджетний, де недоліки у сфері регулювання, нагляду та контролю створюють умови для поширення шахрайства, корупційних схем і нецільового використання фінансових ресурсів. Не менш уразливими є фондовий ринок і сектор небанківських фінансових послуг, які характеризуються недостатнім рівнем прозорості, що ускладнює виявлення та попередження правопорушень. Підвищення стійкості фінансової системи вимагає комплексного підходу, що включає посилення регуляторного середовища, удосконалення механізмів фінансового моніторингу, розвиток цифрових інструментів контролю, підвищення рівня фінансової грамотності населення та активізацію міжнародної співпраці у сфері протидії фінансовим злочинам.

Відзначено, що нормативно-правове забезпечення протидії фінансовим правопорушенням в Україні є багаторівневим і комплексним. Воно включає кримінально-правові та адміністративні норми, спеціальні закони щодо

бюджету, податків, банківської та страхової діяльності, закони про прозорість та підзвітність державного фінансового контролю, а також інтеграцію міжнародно-правових стандартів, таких як рекомендації FATF. Комплексне застосування цих правових механізмів дозволяє забезпечити превентивні, контрольні та каральні функції держави, сприяючи зміцненню фінансової дисципліни, підвищенню прозорості фінансових відносин і захисту економічної безпеки України. Таким чином, теоретичні положення, класифікаційні підходи та нормативно-правова база створюють міцний фундамент для подальшого дослідження практичних аспектів протидії фінансовим правопорушенням та розробки ефективних механізмів їх запобігання у фінансовій системі України.

Окреслено, що фінансові інституції України формують комплексну систему превентивного контролю, спрямовану на запобігання фінансовим правопорушенням та забезпечення стабільності фінансового ринку. Діяльність таких установ охоплює багатоаспектні механізми контролю, серед яких внутрішній фінансовий аудит, постійний моніторинг операцій клієнтів, оцінка ризиків, впровадження систем раннього попередження та автоматизованих технологій виявлення аномалій. Банки, страхові компанії, фондові біржі та небанківські фінансові установи взаємодіють із державними регуляторами – НБУ, НКЦПФР та Державною службою фінансового моніторингу – у режимі обміну інформацією, звітності та проведення спільних перевірок, що дозволяє своєчасно реагувати на порушення та мінімізувати негативні наслідки для системи. Впровадження внутрішніх політик управління ризиками, стандартизованих процедур фінансового контролю та навчання персоналу забезпечує підвищення ефективності превентивних заходів, зменшує ймовірність шахрайських дій та зловживань у сфері фінансів, страхування і ринку капіталу.

Зазначено, що діяльність державних органів формує багаторівневу систему фінансового контролю, де кожен орган виконує специфічні функції, доповнюючи один одного. Взаємодія між БЕБ, НБУ, ДПС, Держаудитслужбою та Держфінмоніторингом здійснюється через системний обмін інформацією,

координацію перевірок та спільне впровадження превентивних заходів, що дозволяє своєчасно виявляти порушення, проводити розслідування і запобігати негативним наслідкам для економіки держави. Така інтегрована система контролю сприяє підвищенню прозорості фінансових потоків, зміцненню фінансової дисципліни, мінімізації фіскальних та репутаційних ризиків для держави та приватних учасників ринку, а також забезпечує стабільність і стійкість фінансової системи України. Крім того, багаторівнева система фінансового контролю формує передумови для підвищення довіри громадян, інвесторів і міжнародних партнерів до національної фінансової системи, стимулює ефективне управління державними ресурсами та сприяє сталому економічному розвитку країни в умовах глобалізації фінансових потоків і сучасних викликів фінансової безпеки.

Висвітлено, що комбінація фінансового моніторингу, аудиту, комплаєнсу та ризик-орієнтованих процедур формує інтегровану систему контролю, здатну забезпечити всебічне виявлення, аналіз і документування фінансових правопорушень. Поєднання цих інструментів дозволяє не лише оперативно ідентифікувати факти порушень, а й запобігати їх виникненню через раннє виявлення підозрілих тенденцій, а також забезпечує належний рівень доказовості зібраної інформації для подальшого притягнення винних осіб до юридичної відповідальності. Завдяки такій взаємодії контрольних механізмів відбувається підвищення прозорості руху фінансових ресурсів, обмеження можливостей для шахрайства, корупційних схем та інших зловживань. Крім того, інтегрована система контролю сприяє зміцненню фінансової дисципліни як у приватному, так і в державному секторі, підвищує довіру до фінансових інституцій і дозволяє державі ефективніше здійснювати нагляд за дотриманням законодавства. У результаті дане створює більш стабільне, прогнозоване й безпечне економічне середовище, що є ключовою умовою для сталого розвитку фінансової системи країни.

Наголошено, що статистичний аналіз 2025 року свідчить про посилення ролі фінансового моніторингу, нагляду та аналітичних методів у боротьбі з

правопорушеннями у банківській, страховій та фондовій сферах. Задля ефективної протидії новим викликам держава та фінансові інституції мають продовжувати удосконалення інструментів контролю, підвищувати прозорість фінансових ринків та забезпечувати стабільний обмін інформацією, що є необхідною умовою зниження рівня фінансових правопорушень у майбутньому.

Окреслено, що цифрові технології формують сучасну високоефективну інфраструктуру фінансової безпеки, що дозволяє виявляти та запобігати фінансовим порушенням. Інтеграція AML-систем, Big Data, штучного інтелекту та автоматизованих ризик-скрінінгів інтелектуалізує моніторинг, відстежує великі обсяги фінансових потоків, виявляє складні шахрайські схеми та оцінює ризики на основі багатовимірного аналізу даних. Це забезпечує системний аналіз транзакцій, поведінки клієнтів і контрагентів, історичних фінансових показників та зовнішніх джерел, формує точні ризик-профілі та прогнозує потенційні правопорушення. Впровадження цифрових технологій підвищує ефективність протидії фінансовим злочинам, зменшує фіскальні й репутаційні ризики, підвищує прозорість фінансових потоків і довіру до системи, забезпечуючи її адаптивність до нових викликів у фінансах, банківській діяльності, страхуванні та ринку капіталу.

У підсумку відзначено, що удосконалення внутрішніх систем контролю та комплаєнсу у фінансових установах виступає ключовим елементом формування ефективної системи протидії фінансовим правопорушенням у фінансовому секторі України. Комплексне впровадження сучасних технологічних рішень, таких як автоматизовані AML-системи, штучний інтелект, Big Data-аналітика та ризик-орієнтовані процедури, у поєднанні з розробкою внутрішніх комплаєнс-програм, внутрішнім аудитом та систематичним навчанням персоналу забезпечує високий рівень прозорості фінансових операцій, своєчасне виявлення порушень та формування доказової бази для притягнення порушників до відповідальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Будько З. М. Фінансово-правова відповідальність за вчинення податкових правопорушень: *дис. на здобуття ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07*. Запоріжжя, 2005. С. 84.
2. Савченко Л. А. та ін. Фінансове право. *Навчальний посібник*. Ірпінь : Акад. ДПС України, 2001. С. 23.
3. Уртаєва, Л. Г. Видова градація фінансових правопорушень у законодавстві України. *Право та державне управління*, (1). 2023. С. 102-107.
4. Нагребельний В. П., Чернадчук В. Д., Сухонос В. В. Фінансове право України. Загальна частина: *навчальний посібник для студ. вищих навч. закл.* Суми : Університет, книга, 2004. 320 с.
5. Гетьманець О.П. Фінансове право. *Підручник*. Харків: Еспада, 2008. 416 с.
6. Крижановський А. Фінансова безпека як об'єкт фінансових кримінальних правопорушень. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки, 1, 37. 2023. С. 271-277.
7. Наказ Державної судової адміністрації України «Інструкція про порядок проведення контрольних заходів контрольно-ревізійним сектором Державної судової адміністрації України» від 29.07.2011 р. № 11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0120750-11#Text> (дата звернення 23.11.2025 р.)
8. Податковий кодекс України від 05.10.2025 р. № 2755-VI. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення 23.11.2025 р.)
9. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 01.09.2025 р. № 8073¹-X. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення 23.11.2025 р.)

10. Кримінальний кодекс України від 17.07.2025 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 23.11.2025 р.)
11. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання фінансовим правопорушенням, забезпечення ефективного використання бюджетних коштів, державного і комунального майна» від 28.08.2025 р. №3202-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3202-15#Text> (дата звернення 23.11.2025 р.)
12. Закон України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб» від 31.10.2025 р. № 4196-IX. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4196-20#Text> (дата звернення 23.11.2025 р.)
13. Оніщик Ю. В. Проблеми визначення поняття «фінансове правопорушення»: сучасний стан та перспективи розвитку. *Фінансове право*. 2015. № 2 (32). С. 8-11.
14. Заяць О. С. Адміністративно-правові засади протидії правопорушенням у фінансовій сфері: *автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07*. Приватний вищий навчальний заклад «Львівський університет бізнесу та права». Львів, 2017. 22 с.
15. Піпко Ю. В. Поняття фінансового правопорушення: проблематика наукового підходу. *Право і суспільство*, 5. 2023. С. 142-148.
16. Расюк Е., Мозоль С. Вплив організованої злочинності на фінансову систему як складову економічної безпеки України в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право, 4(90). 2025. С. 130-141.
17. Гетманець О.П. Фінансова безпека, як об'єкт правового регулювання. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 3. С. 218–223.
18. Григорій Тріпутьський, Артем Ріпенко. Збитки від війни. ТОП-50 провідних юридичних фірм України 2025. *Юридична практика, газета*

українських юристів. 2025. URL: <https://top50.com.ua/zbytky-vid-vijny>. (дата звернення 23.11.2025 р.)

19. Андросович Л.Г. Протидія організованої злочинності у фінансовій системі як загрози державній безпеці України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. № 3 (44). С. 66-69.

20. Опитування представників правоохоронних органів України. Комітет Ради Європи MONEYVAL. 2021. URL: <https://www.fiu.gov.ua/pages/dijalnist/mizhnarodne-spivrobotnictvo/zviti-pro-oczinku.html>. (дата звернення 23.11.2025 р.)

21. Онищук Н. Ю. Відповідальність суб'єктів фінансових правовідносин. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. Одеса : Юрид. л-ра, 2012. Т. 12. С.121-129.

22. Статистична звітність правоохоронних органів за період 2021–2024 років. Статистика Офісу Генерального прокурора України за 2021-2024 років. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/statistika>. (дата звернення 23.11.2025 р.)

23. Звіт про результати боротьби з організованими групами та злочинними організаціями січень-грудень 2021-2024 роки. Статистика Офісу Генерального прокурора України за 2021– 2024 років. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-rezultati-borotbi-z-organizovanimi-grupamita-zlochinnimi-organizacijami-2>. (дата звернення 23.11.2025 р.)

24. Кримінальний процесуальний кодекс України від 01.08.2025 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 23.11.2025 р.)

25. Закон України «Про організаційно-правові засади боротьби з організованою злочинністю» від 30.06.2024 р. № 3341-XII. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#Text> (дата звернення 23.11.2025 р.)

26. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 09.08.2024 р. № 2135-XII. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення 23.11.2025 р.)

27. Закон України «Про запобігання корупції» від 12.09.2025 р. № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення 23.11.2025 р.)
28. Бюджетний кодекс України від 04.07.2025 р. № 2456-VI. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення 23.11.2025 р.)
29. Міжнародні стандарти боротьби з відмиванням коштів, фінансуванням тероризму і розповсюдженням зброї масового знищення. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/books/5%20round%20FATF.pdf> (дата звернення 23.11.2025 р.)
30. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 30.07.2025 р. № 2121-III. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> (дата звернення 23.11.2025 р.)
31. Закон України «Про страхування» від 01.01.2025 р. № 1909-IX. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text> (дата звернення 23.11.2025 р.)
32. Закон України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» від 01.01.2025 р. № 3480-IV. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text> (дата звернення 23.11.2025 р.)
33. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 09.01.2025 р. № 361-IX. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text> (дата звернення 23.11.2025 р.)
34. Колб Р. О. Про роль і місце Національного банку України у системі суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням. *Вісник пенітенціарної асоціації України*, (1), 15. 2021. С. 86-91.
35. Возняковська К. А. Взаємодія правоохоронних органів і банківського сектору у запобіганні економічним злочинам у період воєнного

стану. *Правоохоронні органи як суб'єкти запобігання злочинності в період дії воєнного стану в Україні: законодавчі та практичні аспекти*. 2025. С. 19-22.

36. Колб О. Г., Колб Р. О. Банківська установа як напівспеціалізований суб'єкт запобігання злочинам. *Державний університет інфраструктури та технологій, інститут управління, технологій та права*. 2021. С. 30-33.

37. Василевич В. В., Левченко Ю. О. Запобігання кримінальним правопорушенням у сфері страхування. *Аналітично-порівняльне правознавство*, (3). 2024. С. 436-440.

38. Богріновцева Л. М., Бондарук О.С., Ключка О.В. Шляхи протидії страховому шахрайству в сучасних умовах розвитку. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*, 1(13). 2024. С. 107-117.

39. Драган О. В. Роль фінансових посередників на ринку цінних паперів у протидії легалізації доходів, отриманих протиправним шляхом організованими злочинними угрупованнями. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*, (19). 2008. С. 257-263.

40. Кошовий О.Г., Тертишник В.М. Зловживання на ринку капіталів: економіко-правові аспекти. *Підручник*. Дніпро: ЛІРА, 2019. 532 с.

41. Буга Г. С. Заходи адміністративного примусу у сфері діяльності небанківських фінансових установ. *Аналітично-порівняльне правознавство*. ДВНЗ «УжНУ» – Ужгород, 2022. №1. С. 131-136.

42. Закон України «Про Бюро економічної безпеки України» від 30.06.2024 р. № 1150-IX. *Відомості Верховної Ради*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text> (дата звернення 23.11.2025 р.)

43. Закон України «Національний банк України» від 28.08.2025 р. № 679-XIV. *Відомості Верховної Ради*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text> (дата звернення 23.11.2025 р.)

44. Положення «Про Державну податкову службу України» від 06.03.2019 р. № 227. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення 23.11.2025 р.)

45. Положення «Про Державну аудиторську службу України» від 03.02.2016 р. № 43. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43-2016-%D0%BF#Text> (дата звернення 23.11.2025 р.)

46. Положення «Про Державну службу фінансового моніторингу України» від 29.07.2015 р. № 537. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення 23.11.2025 р.)

47. Панова С. В. Сучасні технології та методи, які відіграють важливу роль у сфері економічної та фінансової безпеки. *Протидія злочинності в умовах довготривалої війни*. 2025. С. 169-174.

48. Шевченко Н. В. Напрями забезпечення системи фінансового моніторингу на вітчизняному фондовому ринку. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ (серія економічна)*, (2). 2022. С. 3-8.

49. Рябчук О. Г., Вишняк А. М. Роль форензіку та аудиту в боротьбі з фінансовим шахрайством. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки»*, (2 (116)). 2025. С. 127-133.

50. Винаградова К., Попова О., Брага Я., Кисельов А. Сучасні особливості виявлення фінансових схем легалізації доходів за допомогою кримінального аналізу. *Universum*, (21). 2025. С. 412-419.

51. Парасій-Вергуненко І. М., Дацкевич В. Я. С. Роль форензік-аудиту в розслідуванні шахрайств з фондами оплати праці. *Актуальні проблеми сталого розвитку*, 2(3). 2025. С. 213-221.

52. Уткіна М. С. Впровадження ризик-орієнтованого підходу в системі фінансового моніторингу України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*, № 2. 2023. С. 127-131.

53. Сосенко В. М. Суб'єкти реалізації ризик-орієнтованого підходу у первинному фінансовому моніторингу. *Juris Europensis Scientia*. Випуск 4, 2023. С. 47-82.

54. Державна служба фінансового моніторингу. *Офіційна веб-сторінка*. URL: <https://fiu.gov.ua/> (дата звернення 23.11.2025 р.)

55. Національний банк України. *Офіційна веб-сторінка*. URL: <https://bank.gov.ua/> (дата звернення 23.11.2025 р.)
56. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. *Офіційна веб-сторінка*. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/> (дата звернення 23.11.2025 р.)
57. Державна податкова служба України. *Офіційна веб-сторінка*. URL: <https://tax.gov.ua/> (дата звернення 23.11.2025 р.)
58. Краєвський В., Колісник О., Мегедь Т. Облік розрахунків з постачальниками в умовах санкційних обмежень та міжнародного фінансового комплаєнсу. *Економіка та суспільство*, (72). 2025. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-72-10> (дата звернення 23.11.2025 р.)
59. Banakh S., Holota N. Legal regulation of artificial intelligence application in anti-money laundering: analysis of international experience. *Актуальні проблеми правознавства*, (3). 2025. С. 82-88.
60. Дубина М., Устименко Я. Теоретичні положення обґрунтування сутності банківської цифрової інфраструктури. *Проблеми і перспективи економіки та управління*, (2 (42)). 2025. С. 274-285.
61. Черевко К. О., Луценко І. Г. Штучний інтелект як інструмент протидії злочинності. *Вісник Кримінологічної асоціації України*, 28(1). 2023. С. 124-133.
62. Чайковський Д. Штучний інтелект як новий інструмент для боротьби із злочинами у сфері економіки. *Юридичний вісник*, (6). 2023. С. 335-342.
63. Думчиков М. Використання OSINT технологій для виявлення корупційних правопорушень: сучасні підходи та виклики. *Академічні візії*, (36). 2024. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1391> (дата звернення 23.11.2025 р.)
64. Дідковська-Бідюк М. В. Психолого-правові засади використання профайлінгу в діяльності Національної поліції: *дис. ... на здобуття ступеня доктора філософії: 053*. Київ. 2021. 189 с.